Taksa plaćena u gotovom

Broj 10 Din

Hrvatska Prosvjeta

GOD XXIII 4 1936

Pretplatnicima i prijateljima

Kroz 22 godine svoga opstanka dala je »Hrvatska Prosvjeta« hrvatskome narodu mnoge vrijednosti intelektualnog i moralnog kapitala. Ona je odgojila i pjesnikâ i književnikâ, a vjerni čitatelji znadu kako im je duševni život vezan uz nju.

Nažalost, ti kapitali nijesu uvijek naplaćivani onako, kako su to izdavanje i opstanak lista zahtjevali. Bilo je istina i dobrotvora i revnih pretplatnika, ali teška vremena u kojima živimo dovela su »Hrvatsku Prosvjetu« do vrlo nezgodnog položaja. Bilo je došlo u pitanje i izlaženje i opstanak lista. No uzdajući se u Boga, požrtvovnost suradnika i uviđavnost onih, koji katoličkoj stvari žele dobro, Prosvjeta je produžila svoj rad.

Uredništvo je pregnulo da dade sadržaj, koji danas traži vrijeme i ozbiljni čitatelji lista. Suradnici rade prema svojoj mogućnosti i sposobnostima. I sav taj rad besplatno iako se drugdje takav rad i te kako naplaćuje. A kod nas se čak ni ne priznaju žrtve.

Uredništvo bi htjelo pratiti sve javne i književne pojave kod nas, te važnije pojave ostalog kulturnog svijeta. Odakle novci za nabavu literature? Moramo ovisiti o ličnom interesiranju suradnika i njihovoj financijskoj moći i žrtvi, da uz sam rad žrtvuju i svoj novac za potrebnu literaturu.

Uprava je snizila sve troškove na minimum. Kako već dugo nema mecena (bar kod nas Hrvata-katolika) za ovakove kulturne potrebe, to je kroz 22 godine nastao *dug od preko 30.000 Din. Taj dug mlinski je kamen na vratu lista. On smeta zamahu i razvoju.*

A pretplatnici!

Ima ih (nažalost manje), *koji su uredni da im se čovjek divi,* tim više što to *nijesu bogataši, ali su ljudi koji imaju duševne potrebe i vode o njima računa. Svaka im čast!*

A drugi? *Većina nijesu pretplatnici nego zaplatnici* od kojih mnogi i danas u polovini 1936. nijesu platili za 1935. A ima ih, koji su bez daljega primali list kroz niz godina, jer se računalo sa poštenjem, čestitim obrazom, krizom i drugim nezgodama... a bez grižnje savjesti zaboravljali svoju dužnost. Ima i takovih, koji nakon par godina primanja šalju makar koji broj nazad sa: »Ne primam!« i ne brinu se dalje. Mnogi se još na opomene čak srde i pitaju kakav je to katolicizam, koji predaje stvar advokatu...

Nedavno u razgovoru jedan liberalni književnik i izdavač kaže: »Lako je Vama klerikalcima. Kad samo svi župnici (a ti sigurno neće naručiti drugi list nego Vaš za svoje duševne potrebe) pošalju pretplatu, osiguran je opstanak lista. A gdje su još samostani, kat. društva i lajici intelektualci? Za Vaš krug Vi nemate konkurencije! A mi liberalci? Više književnih listova i revija, a naša publika zadovoljna je zabavnim i površnim. Manje traži riješavanje problema. U nas je zlo!« Nije pomogla ni obrana opterećenja svećenstva nabavljanjem i radom za katoličku štampu: brojne Glasnike, tjednike i druge edicije, za koje se izdavači odmah obraćaju na župnike. Ostao je kod toga, da *intelektualac ipak treba za svoj duševni život časopis koji je na visini,* a za katolike je tu samo »Hrvatska Prosvjeta«.

(Nastavak na 3-ćoj stranici omota)

HRVATSKA PROSVJETA

GOD. XXIII. ZAGREB, TRAVANJ 1936. BROJ 4

IVO BERAČIĆ:

KRALJICI CVIJEĆA

Pred oltar evo me k Tebi, Kraljice cvjetnoga maja.
Čuj, iz malenog cvijetka moja Te pozdravlja duša.
K Tebi, koja satireš glavu paklenog ljutog zmaja
Hrlim iz grešnoga svijeta. Sve mi se u njem gnjuša.

Evo, Prečista, nosim Ti pupoljak srca i mladost.
Primi me, Djevice bijela, želim bit Tvoje dijete.
Ti budi moja Madonna, moja ljubav i radost
Ruka Ti moja vijenac od bijelog cvijeća već plete.

Kao što gine u vazi rascvala crvena ruža
I Tebi miris šalje, i pred kipom Tvojim vene,
Tako i ruka moja gle i srce na dlanu pruža
Primi ga, Majko, i svrni oči svoje na mene.

Slavuj od ljubavi gori i sretan pjeva u gaju.
Ćurliče dugo u noć ko vječnog proljeća vjesnik.
Kraljice, Tvoje oči ko alemi plamte i sjaju.
Gledat ću u njih uvijek i bit ću Tvoj skromni pjesnik.

Pa nek se drugi vesele i neka za srećom lete.
Da, neka traže mir u varavim slastima svijeta.
Ti Majko u svoje krilo daj primi mene ko dijete,
Da me strasti ne dave i da me žalost ne smeta.

Tad pjevat ću samo Tebi, ljubit ću jedino Tebe
Uzmi mi srce i dušu. Uzmi mi cijelo biće.
Ne daj da srce maleno usane ili ozebe,
Neka bukti u žaru i uvijek svuda nek kliče

Pjesmu nebeskog veselja, taj himan mirisnog maja:
Gospo, kraljice cvijeća, slavljena od mene budi.
Ljubav je Tvoja slatka, a milost je Tvoja bez kraja
Primi ljubavni drhtaj i mojih mlađanih grudi.

Marijo, Ti moja majka, Ti moja utjeha budi!
Vodi me za ruku kroz svijet. O sjajna zvijezdo mora
Ne pusti da lađica moja po burnoj pučini bludi.
O nek sretne mladosti i boljeg života zora

I nad mojom dušom opet osvane; plamen zarudi,
Pa da sretan i vedar ja prolazim ovim svijetom.
Da osjetim, da su mi braća svi narodi, svi ljudi,
Da se radujem s njima, tugujem s njihovom sjetom.

A na Tebe, Majčice, svaki cvijetak neka me sjeća
I svaka moja želja u Tebi neka se smiri,
O Majko božanski lijepa, ko dah krasnog proljeća
Pred Tobom duša moja neka ko ruža miri,
Marijo, Kraljice cvijeća!

PJESMA LJUBAVI

Posvećeno mojoj dragoj mami na Majčin-dan.

Mama,
danas su usnice moje šaptale samo o Vama.
Puno sam molio Mariju,
Kraljicu svih dobrih mâjkâ,
da još dugo podtače u srcu Vašem plamen,
što gori samo za mene;
da dugo me, još dugo prate
na strmoj životnoj stazi
te Vaše križne zjene.

Ah da,
ja osjećam dobro i znadem,
da ljubav majčinska nije
tek priča i prazna bajka.
Ja ćutim, duboko ćutim,
što znači za mene — majka.
Ta ono veliko srce
za moju sreću se moli,
i samo za mene bije.
Ono mi dušu grije:
mama me najviše voli.

Kolko je za mene suza
prolila od djetinjstva rana?
Kolko je probdjela noći,
kolko žrtvovala dana?
I još uvijek me milo
gledaju njezine oči.
Još uvijek željno me čeka,
kad ću joj kući doći.

Ali od premnogih briga
posijedile joj vlasi.
Gospode, dugo ju živi,
ne daj da se ugasi
onaj sveti žrtvenik
dobroga majčinog srca,
što od želje izgara
i žarko se Bogu moli,
da budem svet svećenik
pravi sluga oltara.

Dugo mi majku uzdrži,
Bože, zdravu i sretnu.
Znam, ona me od svih ljudi
najviše, najjače voli
Bože, ne ostavi mene
na tom svijetu sama,
neka mi anđeo-čuvar
bude uvijek mama,
dobra i draga mama.

ANTUN MATASOVIĆ:

GRAŠKOV CVIJET

Bilo je ljeta Gospodnjega 1919., u prosincu mjesecu, kada je pučanstvo negdašnjeg grada Beča, izeblo i izgladnjelo, sa strahom očekivalo, kako će mu proći zima, gora i strašnija nego ikoja od četiri ratne. Drva i ugalj bijahu siromašnijima luksus, a ukoliko ga je i bilo, moralo se škrtariti s njime kao s kapljicama skupih lijekova, koje mogu samo produžiti život, a nikako povratiti zdravlje. Hrane ne bijaše pravo ni za djecu, ratne godine naučile su starije, da nijesu smjeli biti siti. Nedohranjena djeca nerado su se gibala, nego su se sa svojim blijedim licima, tankim nožicama i rukama nevoljko vukla kao povampireni mali mrtvaci, koji se ne rastvaraju, nego su se počeli sušiti. Ipak su u školu redovito išla, jer tamo je bilo donekle toplije nego kod kuće, a učitelji su ih puštali da između obučnih sati neko vrijeme spavaju, kako bi pribrali nešto snage za daljnje satove.

Osmoga prosinca pošao je mali Franci s knjigama u obično vrijeme, a kada je došao u školu, nije nikoga našao. Nije se tome začudio, jer ga bijeda nije naučila da se čudi, a izgladnjelost mu nije dala, da se pita, zašto još nikoga nema. Išao je tek u prvi razred i za par mjeseci, što polazi u školu, naučio je samo to, da mora ići na svoje mjesto i tamo čekati. Bez ikakvih misli i osjećaja sio je u klupu i smirio se, a kako je u razredu bilo toplije, nego u podrumskoj rupi, u kojoj je stanovao sam sa svojom bakom, zavezao se pomalo u san.

Kad se probudio, bio je oko njega žamor, ne pravi dječji žamor, nego više kao plašljivi šapat od bojazni, da se netko ne probudi. Bili su njegovi drugovi, bijedni i izgladnjeli kao i on, pa nije u njih bilo dječjega veselja i obijesti, te nijesu znali bučiti kao sita i zdrava djeca, nego su se bezvoljno došaptavali. Franci je primijetio, da su nekoji bolje obučeni, a kasnije je vidio, da nijedan nema knjiga, nego jedan drugom pokazuje razne predmete, što su donijeli. Najprije je mislio, da sanja, ali kad je ušla u razred učiteljica, časna sestra, bez pregače, uvjerio se, da nije san, nego je valjda danas nedjelja, a baka ga nije na to upozorila.

Kad su djeca pozdravila časnu sestru, pitala ih je ona, jesu li što donijela Majci Božjoj na dar za njezin blagdan, kako im je ona jučer govorila. Javilo se nekoliko djece i predalo časnoj sestri razne krpice, pokvarene igračke, a jedan je dječak predao buket na po uveloga cvijeća. Časna je sestra rekla, da će popraviti igračke, pa ih dati siromašnoj djeci, koja još ne idu u školu, a krpice će predati jednoj bijednoj ženi, koja ima mnogo djece, neka od toga nešto načini za njih. Buket je dugo pregledavala, konačno ga rastvorila i izabrala nekoliko cvijetova, koji nijesu jako povenuli i rekla, da će ih metnuti Majci Božjoj na oltar. Iza toga se zahvalila djeci za darove, pohvalila one, koji su ih donijeli, jer će se njihovim darovima Mati Božja veseliti, a utješila one, koji nijesu ništa donijeli, jer nijesu mogli. Mati će Božja nagraditi njihovu dobru volju, jer ona je dobra majka nas sviju. Ona ljubi nas sve najljepšom majčinskom ljubavlju, a ni

čemu se tako ne veseli kao našim dobrim djelima, pa zato moramo da budemo uvijek dobri, da nam se ona veseli. Časna je sestra još mnogo govorila o Majci Božjoj, a tako lijepo, da su nekoja djeca počela plakati.

Franci se tek sada sjetio, da im je časna sestra jučer govorila o blagdanu Majke Božje, te da danas ne trebaju doći u školu s knjigama, jer će ići u crkvu, a tko može, neka nešto donese Majci Božjoj na dar. On je to zaboravio i bilo mu najednom jako žao, što ništa nije donio. Prave igračke nije doduše nikada imao, ali nedavno mu je baka dala praznu kutiju od šibica, u koju je metnuo nekoliko kamenčića, pa ga je vrlo zabavljalo, kad bi njom tresao, a oni u njoj zveckali. Ta kutijica mogla je isto tako razveseliti koje drugo siromašno dijete, kao što je i njega, a njemu će baka kasnije dati drugu kutiju. Školska toplina i ono malo sna toliko ga okrijepiše, da je mogao sada misliti, pače i osjećati, te mu bijaše uistinu žao, što se kod kuće nije sjetio riječi časne sestre.

Iza svoga govora ona je pokupila dječje darove i izašla, a onaj dječak, što je donio buket, oduševljeno je pričao da ga je našao u sanduku za smeće bogatih stanara iz prvoga kata. U velikim gradovima, koji sastoje od samih ogromnih kuća, nema dvorišta, pa ni smetljišta, nego stanari jutrom rano iznesu pred vrata sanduke sa smetom i pepelom, a kasnije dođu smetljari, pa ih isprazne. Prije njih obično pretraže sanduke siromašni ljudi, pa među otpacima često nađu, što mogu upotrijebiti. I Francova baka, dok on još spava, svako jutro ide pa iz pepela drugih stanara pokupi ostatke uglja i komadiće nagorenog drveta, a među ostalim otpacima nađe koji put i štogod za jelo. Ako se rano probudi, i on joj pomogne u tom poslu.

Časna se sestra doskora vratila i donijela kiticu cvijeća, koje je izabrala iz onoga buketa, ali cvijeće sada bijaše gotovo svježe, jer ona ga je lijepo preložila i osvježila vodom. Kiticu je dala onome dječaku, neka je metne na Gospin oltar, a onda su pošli u crkvu. Siromašni dječak bijaše sav sretan nad lijepom kiticom, a Francu bijaše žao, što nije poranio, možda bi i on našao buket, jer, gle, od sviju dječjih darova, samo se cvijeće nosi u crkvu. To je Franci cijelim putem mislio, a ta ga misao nije ni u crkvi ostavljala.

Za vrijeme tihe mise djeca su zajednički glasno molila, a Franci je mnogo puta uzaludno pokušavao da misli na molitvu: časna im je sestra rekla, da se mora misliti na ono, što se moli. Njegove su se oči neprestano zadržavale na cvijeću, što ga je na oltar položio njegov drug i na prekrasnom kipu Majke Božje, kojoj se haljina blistala od pozlate, a na glavi je imala sjajnu krunu. Na ruci je držala sitno dijete u bijeloj košuljici i s malom krunom na glavici. To je mali Isus, znao je Franci, jer ga je tako naučila baka, a i časna im je sestra rekla. Djetešce se s oltara smiješilo na djecu, a u nježnoj ručici držalo je kugljicu s pozlaćenim križićem. Franci nije znao, da je to zemaljska kugla, nego je mislio, da je Isusova igračka. Po obliku je zaključio, da ona nije šuplja i da nema kamenčića u sebi, pa mu se nije svidjela, jer se njom ne može zveckati. Njegova je kutijica bolja. Kako bi se djetešce Isus s njome zabavljalo! Rastužio se Franci gotovo do suza radi svoje zaboravljivosti.

U crkvi se nije ložilo, bilo je hladno, pa je i Franci počeo osjećati zimu. Na nju je bio i inače naučen, pa ga nije puno smetalo, ali djetetu Isusu, njemu je moralo biti mnogo hladnije, mislio je Franci, jer je samo u slaboj košuljici. Mjesto sebe, žalio je njega i pomalo se ljutio na časnu sestru, što nije od krpica brže sašila haljinicu Isusu, mjesto što je načinila kiticu od cvijeća. Ali unatoč sve veće hladnoće, koju je Franci osjećao, mali se Isus i dalje jednako blago smiješio. Njemu sigurno nije hladno, zaključio je Franci i bilo mu je isprva tajnom, zašto nije Isusu hladno, jer nijedan čas nije pomislio, da je to kip. On je naprotiv počeo osjećati hladnoću sve jače i jače, tako da je drhturio po cijelom tijelu i da se nekako pomogne, nasloni se na svoga druga. Ovaj se jače stisnuo uza nj, pa doskora Franci nije više osjećao zimu tako jako kao prije.

Njemu je sada bilo jasno, zašto malom Isusu u slaboj košuljici nije hladno: drži ga njegova Majka. Ona gleda samo na nj, milo mu se smiješi i grije ga u svom naručju, — tako je mislio Franci. On je u duši zavolio tu skrbnu Majku, za koju veli časna sestra, da je majka nas sviju, pa i njegova, Francova. Što je majka, dijete samo nije iskusilo, jer mu je umrla, kad je bio sasvim malen, ali je čuo od drugova i u školi je učio, da je majka najveće blago na svijetu, ona nas voli više od ikoga i zato mi moramo i nju ljubiti i poštovati.

Potreba majčine ljubavi, njene skrbi i nježnosti obuzela je snažno prozeblo dijete, pa je uprlo svoj pogled u Onu, za koju je čuo, da je i njegova Majka, te mu je žao bilo, što joj nije ništa donio. S tim mislima vraćao se i kući. Vani je bila još oštrija zima nego u crkvi. Naglo je zahladilo kao pred snijeg, a suhi je sjevernjak britko strujao pustim ulicama velikog grada i meo sitnom prašinom po kamenoj kaldrmi. Putem je Franca prožela zima do kože, pa se žurio, koliko je samo mogao, ali stalna slabost i iscrpenost opet ga obuzela, te je dugo trebao dok je došao doma.

U podrumskoj rupi zatekao je baku kod naložene peći. Bila je limena sirotinjska pećica s kolutima gore, da se može na njoj kuhati. Rijetki su dani bili, kad se pećica naložila, pa je prozeblo dijete pošlo odmah k njoj, ali mu baka nije dopustila. Rekla mu je, da će mu zima zaći za nokte, pa će ga to strašno boliti, zato je bolje, da hoda i da tare ruke. Nije joj vjerovao, nego je mislio, da mu ne da ogrijati se, jer on uopće nikada nije pravo shvatao starice. Skutrio se u jedan kut, a žalost na baku obuzela mu dušu. Nikada ga ne mazi, a rijetko kada pomiluje, kako je čuo da to majke čine. Drži ga zatvorena u toj maloj prostoriji, a ona ide po gradu. Jedino smije sada da sam ide u školu, a prije mu ni toga nije dopuštala, nego ga je dugo vremena vodila u školu i dolazila po nj. A vani je tako lijepo! Jedan jedini put joj je izmakao ove godine: mjesto kući, pošao je s dječacima u park. Tamo je puno cvijeća i zelenila, a mnogo je dječaka bilo. Oni su se igrali, kričali, a napokon svinuli jedno tanko drvo s crvenim plodovima. Bile su gloginje. I Franci ih se najeo, pa je poslije toga i sam kričao i trčao. Ali baka je došla po njega s redarom, koji je dječake rastjerao, a on je s njom morao kući. Ona ga je izgrdila i poslije toga

bio je dva dana bolestan, a nikako nije pomislio, da je to od gorkastih plodova, koji su mu tako prijali.

Dijete nije shvatalo, da bakin život lebdi nad njim i da ona živi samo za nj. Jedini joj je prihod bijedna potpora, koju mora dobro raspodijeliti, da na vrijeme plati stan, nabavi nešto hrane i vrlo rijetko kada kakav komadić za odijevanje. Prestara je bila za rad, a i ne bi ga mogla ni dobiti, kad ga nijesu imali ni oni, koji su sposobniji. Uostalom za rad kod drugih nije imala ni vremena. Jutrom rano izabirala je iz pepela pred tuđim vratima gorivo, kojega je sada već bila prilična rpa u kutu kod peći: ostaci ugljena i drva, te mnogo zgužvanog papira. Preko dana je izgubila mnogo vremena stojeći pred radnjama, dok dođe na nju red, da na cedulju može kupiti malo brašna ili krumpira. Iza toga je obilazila na trgu piljarske stolove i pokupila ispod njih otpatke zelenja. Trebalo je mnogo pameti, dok se iz toga moglo nešto načiniti, zaista dobro, za jelo. Djeteta svakako nije mogla povesti sa sobom, osobito kad su bili hladni dani. Zato ga je zaključavala samoga u sobu, bojeći se da ne izađe na ulicu, gdje bi ga mogao pogaziti auto ili gdje bi mogao zalutati u velikom gradu.

Tome se dijete nije moglo domisliti i zato mu je sada bilo krivo na baku. Uz nju je odraslo u toj sobici i dok nije pošlo u školu, mislilo je, da i ne može biti drugačije. Ali upoznavši se sa školskim drugovima počelo je žudjeti za društvom, a baka mu to brani. Nije Franci nju mrzio, ali ni posebne ljubavi nije za nju osjećao, ona mu je bilo obična osoba, na koju se stalnim saobraćajem naučimo, a da prema njoj ništa ne osjećamo. Bar da kao drugi dječaci ima oca, koji bi ga odvodio sa sobom, jer po njihovu pričanju oni idu često nekuda s ocem. On se svoga oca uopće ne sjeća, tek toliko zna, da je poginuo u ratu, nekoliko godina iza majčine smrti. Kao nejasan san ostalo je Francu u svijesti, da ga je jednom, ali tome je već davno, jedan vojnik cupkao na koljenu. Imao je duge brkove i on ga je htio za njih uhvatiti, a vojnik se otimao i tome su se oba smijala. Taj vojnik bio je valjda njegov otac. Ali njega nema, on je mrtav i majke nema, nikoga nema osim bake, koja ga valjda i ne voli. Ona ga jutrom oblači i daje mu jesti, ali ne koliko bi on htio, nego koliko ona hoće. I jelo sprema gore na ormar, kamo se on ne može popeti da ga dokuči, kad hoće, a ona rijetko kad jede. Samo nedjeljom i blagdanom, kad gori vatra u peći i kad nešto skuha, jede zajedno s njime, inače ne. Zato je Franci mislio, da stari ljudi ne moraju jesti.

I što je ugodna toplina sve više otkravljivala skutreno dijete u kutu, to je ono sve više razmišljalo o svemu i počelo dolaziti do zaključka, da je njegova baka možda zla osoba kao stare žene u pričama, jer ne ide nikada u crkvu. Ona mu je doduše mnogo govorila o Bogu, o svecima i anđelima, učila ga također moliti i sama se često moli, osobito u večer, ali Franci je nije nikad vidio, da ide u crkvu, u školi je pak čuo, da samo zli ljudi ne idu u crkvu. Ide i ona u crkvu gotovo svaki dan, ali jutrom, dok on spava, jer inače nema vremena.

Toga Franci dakako nije znao, pa je živo želio, da se nje oslobodi, pa kako nema ni oca ni majke, sasvim je skrenula njegova ljubav lijepoj

Gospođi, Isusovoj Majci, kojoj danas nije donio nikakav dar. Kad se sasvim razgrijao, ustao je da potraži svoju kutijicu od šibica, da je spremi u žep, pa će je sjutra odnijeti Majci Isusovoj, neka se njeno djetešce s njome igra. Ali kad ju je našao, uvidio je, da je ona jako neugledna i da je Isusova kuglica mnogo ljepša, makar da se u nju ne mogu metnuti kamenčići. Radi toga se opet stužio i bio vrlo nesretan, što ništa nema i zaželio da i on nađe negdje kakav uveo cvijet.

Ali tada mu palo oko na grašak, što je iznikao u kutiji za konzerve na jedinom njihovu prozoru. Srce mu naglo zakucalo i Franci je stvorio odluku. Taj grašak je imao svoju povijest, koja je unijela promjene i novine u jednolični život siromašnog dječaka. Jednom na ulici našao je malu kruglicu, kakove dotada nije nikad vidio. Isprva je mislio, da je to neobičan kamenčić mutno zelene boje, pa ga je ponio kući, da se s njim igra. Ali baka mu je rekla, da je to grašak, jedno sjeme, od kojega se, kad nije još zrelo, i kad ga puno ima, može načiniti izvrsna juha. Franci je čuo u školi, da izvan grada imaju široka polja, po kojima ratari siju razno sjemenje, a kad iznikne i dozrije, dobiva se od njega žito, grah i drugo što trebaju ljudi za hranu. Vidio je, da nekoji ljudi u gradu imaju u loncima zemlje, u kojoj je zasađeno cvijeće. Kad je jednom s bakom prekapao po pepelu, našao je praznu kutiju od konzerve i ponio je kući. Kasnije ju je napunio prašinom s ulice, zalio je vodom i tako dobio zemlju, u koju je zasadio graškovo zrno. Kutiju je metnuo na prozor, koji je bio malen i nizak tako, da su se kroza nj vidjele samo noge prolaznika na ulici. Franci nije nikada prije gledao kroz prozor, ali odsada je svaki dan promatrao kutiju na njemu, s radoznalim očekivanjem. Grašak je proklijao, iznikao i počeo rasti. Razvijao se lijepo, pače i kad su dani zahladili, jer baka nije nikad otvarala prozor, da ne uđe zima i prašina s ulice u njihovu sobicu. Jutrom bi jedino neko vrijeme držala otvorena vrata, jer je zrak u podrumskom hodniku bio topliji nego vani. Pred nekoliko dana osuo se grašak s nekoliko cvjetova. Nijesu bili okrugli kao drugo cvijeće, koje je Franci vidio, nego su imali po dvije lati, bijele kao blijedo lice bolesnoga djeteta, među njima još druge dvije sastavljene kao dvije sitne ručice sklopljene na molitvu, a boje rujno modre kao od zime pomodrele usnice.

I mirisao je taj cvijet, a Franci mu se silno veselio. Bilo ih je najprije tri, pa šest i onda još nekoliko pupova. Od cvijeta će se kasnije razviti plodovi, a na upit, baka je potvrdila, da će se od zrnja moći načiniti fina juha. Radi nje, radi toga jela nikad nekušanog, Franci je zasadio grašak, zalijevao ga i sada strpljivo čekao, da se pojave plodovi, kao što je sa živom radoznalošću pratio razvitak biljke i njena cvijeta. Međutim ovoga časa dijete je stvorilo veliku odluku: žrtvovati će jelo, kojemu se tjednima i tjednima radovalo, Gospođi, dobroj Majci nas sviju. Ubrati će graškov cvijet i odnijeti na njen oltar i to će biti pravi, živi cvijet, a ne povelo cvijeće sa smetljišta.

S te misli srce mu je sretno zaigralo od radosti, a veselje mu probilo nešto crvenila na upale obraziće. Postao je nestrpljiv, ushodao se sobom i raspričao se baki o koječem pomno nastojeći, da joj ne oda

svoje tajne. Topao objed (puno juhe i nešto mesa s varivom) odlično mu prijao i upotpunio njegovu sreću. Njegova dobra volja prešla i na baku, pa se i njeno skrbno lice razvedrilo, pogotovu poslije objeda, kad se sobica napunila svjetlošću. Naime još pred podne počeo je lepršati snijeg, pa je za sat, dva pokrio na ulici cio pločnik i kaldrmu. Odraz njegove bjeline prodro je i kroz podrumski prozor, pa napunio svjetlošću sirotinjsku prostoriju, u kojoj je njih dvoje provelo najveći dio vremena.

Iza objeda, kada je baka pospremila stvari, sjela je uz njega i pričala mu, kako anđeli sada sipaju po svijetu meke pahuljice snijega, da zaštite mlado žito od smrzavice i mraza. Oni su maleni i bijeli sa bijelim krilima i nitko ih ljudskim očima ne može vidjeti. Tek dobri ljudi, kad umru, vide ih i igraju se s njima. Baka je znala lijepo pripovijedati, ali rijetko mu je kada pričala. Franci je slušao njeno pričanje, a njegove su oči lutale kroz prozor i pratile sitne pahuljice, koje su se slagale po zemlji. Dizao je svoje očice gore, odakle se snijeg spušta, nadajući se, da će možda ipak ugledati anđele, ali ogromna kućerina zastrla mu je pogled. I prateći padanje snijega, ustavljao bi mu se pogled na grašku, koji se lijepo razgranao po prozoru, a svaka grančica bila mu je okićena po kojim cvijetom ili pupoljkom. Pogled na cvijet i bakino pričanje raznježiše dijete, pa bi najradije htio da jednostavno rekne, što je naumio, ali nije se usudio. Od cvijeta će biti grašak, a od njega bi baka napravila juhu. Ona je vrlo stroga što se jela tiče i pazi na nj, da ni jednu mrvicu ne prospe, kad jede. Ona sigurno ne bi dala da odnese cvijet Majci Božjoj u crkvu.

Tako je mislio Franci i nije ništa rekao, žaleći je u duši, što ona ne zna za njegovu tajnu, kako će razveseliti Marijino dijete. Ona, Mati Božja, veselit će se napose njegovu daru, jer će biti žrtva, žrtvovat će ukusno jelo, a darove, koji su žrtva, kako kaže časna sestra, Bog najpose voli. Lice mu je sjalo od veselja, a srce mu sretno tuklo, i dok je baka pričala i druge lijepe priče, on je snovao, kako će odnijeti cvijet u crkvu.

Baka ne smije ništa znati, niti smije vidjeti, kad ubere cvijet. Ubrat će ga noću, kad ona zaspi i noću će ga odnijeti, a kad cvijet bude jednom kod Isusa, može ga ona slobodno izgrditi. Kasnije nije ni pratio njeno pričanje, nego je snovao snove i jedva čekao da se smrkne. Po večeri izmolili su zajedno molitve, on se raspremio, a baka ga pokrila i uzela svoju veliku krunicu, sjela kraj njega i molila. San je nesmiljeno navaljivao djetetu na oči, ali ono se hrabro borilo s njime čekajući, dok baka legne, ali nije dočekalo, jer je san bio jači.

Kućno ga zvonce probudi. Netko od bogatih iz drugih stanova došao je iz kina ili kavane. Dijete se isprva nije snašlo, ali se brzo sjetilo svoje osnove, pa mu je žao bilo, što je zaspalo. Franci je znao, da je velika kuća noću zaključana i da nitko ne može izaći iz nje bez pazikuće, jer nitko nema ključeva od ulaznih vrata. Tko dođe noću, pozvoni, pa mu pazikuća otvori. Eto, da on nije spavao, sada bi mogao krišom izaći!

Žalost je obuzela dijete, ali mu nije ubila nade. Oprezno se izvukao sa svog ležaja, prišao prozoru i otkinuo grašak sasvim pri korenu. Stabljika bez oslona pala mu je preko ruke. Franci je pokidao pojedine lozice i načinio malu kiticu. Zatim je na brzu ruku navukao cipelice na bosu nogu i samo kaputić preko spavaće košuljice, ali u tom je čuo, da je pazikuća zatvorio vrata i da su se po stubama izgubili neki koraci u gornje spratove. Opet se ne može van, znao je Franci, ali je ipak pošao prema vratima. Tiho se šuljao i dugo je trebalo, dok je otvorio vrata, da se baka ne probudi, a kad je bio na hodniku, naglo je poletio do ulaznih vrata i tamo se šćućurio uz krilo, koje se ne otvara. Čekao je mirno, vjerujući da će opet netko doći, a pazikuća ga ne će moći vidjeti u mraku iza vrata, kad bude drugo krilo otvarao. Ipak je bio uzbuđen i srce mu je osjetljivo udaralo, a ispod vrata probijala je zima u širokom mlazu i rezala ga po goloj nožici iznad cipelice. Dugo je čekao tako, a vani su na ulici prolazili rijetki noćnici, no nitko se nije ustavio kod njihovih vrata. Zima je bila sve nemilosnija i Franci je već počeo drhturiti, pa se skutrio, smotao se u klupko, da mu bude toplije, ali se nije htio vratiti.

Konačno se ustaviše pred vratima koraci, a zvonce resko zazvoni. Francovo srce naglo zatuče, da ga je zima odmah prošla. Čas kasnije čuo je otvaranje vrata pazikućina stana, onda lijeno povlačenje papuča po hodniku i konačno je vidio njega, kako tetura dremovan od ponovno prekinutog sna. Otključavajući vrata stao je sasvim uz njega, a prebačeni ogrtač ga je šuknuo po glavi. Francovo je srce još naglije tuklo od uzbuđenja i straha, da ga ne primijeti. Pazikuća se otvorivši vrata okrene, da upali električno svijetlo, a iza njega uđe jedan gospodin sav posut snijegom. U tom hipu šmugne Franci nezamijećen na ulicu i potrči, pa stane. Blještavilo snijega u uličnom svijetlu zasiječe mu u oči, a val ga studeni polije kao vrelom vodom ispod košuljice preko cijelog tijela sve do vrata. U to je čuo škripu pazikućina ključa u bravi i to ga osvijestilo, pa je pojurio prema crkvi.

Ulica bijaše prazna. Snijeg je još padao, ali tiho i rijetko, a studen bijaše nesmiljena s djetetom. Omatala mu se oko nogu, obvijala oko čitavog tijela, isprva ga žegla, a čas kasnije mrznula i hladila. Fin, sitan snijeg zasipao mu je u cipelice i ubadao nježna stopala nenavična da se bosa čega dotiču. Unatoč svemu Franci je oduševljeno žurio po utreniku rijetkih prolaznika sretan, što će svoju osnovu u svemu izvršiti.

Ali zato njegovo razočaranje bijaše potpuno, kad je našao zaključanu crkvu. Nemoćno se upirao u vrata, povlačio kvaku, ali uzalud. Suze mu dođoše na oči, i on slomljen klone. Pao bi bio u snijeg, no tada primijeti, da netko dolazi. Bespomoćno pojuri dalje, ali studen ga počela svladavati, pa nije mogao više da trči. Prva mu je misao bila da pobjegne pred nepoznatim ljudima, ali sada je nesvijesno tražio, da se nekud sklone. Prešao je preko ulice i pošao prema školi, no hod mu je bio sve tromiji. Strašna studen prožela ga svega, pod stopalima u cipelama nije više osjećao snijega, a noge ispod koljena dizao je neosjetno, kao da su tuđi predmeti objешeni mu na tijelo. Dovukao se tako do školske zgrade. I ona bijaše zatvorena. Stao je i pogledao prema tamnim prozorima, a jedna misao kao davni san privede mu u svijest sjećanje na toplinu u razredu i na nje-

gove drugove: s njima je jednom u parku brao crvene gloginje. Tamo na visokom stupu ima također Bogorodičin kip!

Ovo sjećanje naglo ga oživi: poći će tamo i tamo će Gospi predati ovaj dar. Požuri ravno ulicom, ali koraci mu se naglo uspore. Ruke mu se tresle, a noge lomatale i njegov je hod bilo teturanje. Ipak se uporno silio da ide i išao je, išao je, kako dugo, nije bio svijestan. Po njemu je padao snijeg, lijepio mu se po obrvama i trepavicama, a nešto kao pospanost obuzela ga svega. Ni hladnoća mu nije bila više tako strašna. Košuljica mu od otopljenog snijega koji se smrzao okorela, a šaka u kojoj je bio cvijet činila mu se mnogo većom, nego što je uistinu. Isto i druga kojom je oko sebe pridržavao kaputić, cvijetu je pako nestalo žive svježine, jer bijaše kao od stakla, smrznuo se.

Ulica kao da se najednom proširila, razvukla se, nestalo je. Pred njom se poslagalo čarobno bijelo cvijeće sve veće i veće iznad snijega, a sred njega, baš prema sredini ulice, veličanstveno se dizao visok kameni stup s kipom Majke Isusove. Njen plašt bijaše osut snježnim pahuljicama, koje su se u električnoj rasvjeti divno blistale poput nebrojenih sitnih dragulja. Bijaše žuđeni park s grmljem različne visine, osutim mekim snijegom.

Dijete bi sretno potrčalo do svoga cilja, ali na putu mu bijaše zapreka: kod ugla se ustremio redar. Krupan, povisok čovjek u crnoj bundi bijaše nepomičan, kao da je isklesan od mrkog kamena. Dječaku presta kucati srce od prepasti, jer su ga drugovi za vrijeme onog pohoda u park naučili, da se na ulici treba bojati samo redara. Plašljivo se okrene, vrati se natrag, da kroz sporedne ulice dođe do parka. Više nije mogao ni da pravo ide, nego je posrtao osjećajući u svemu tijelu neiskazan umor. Ali čvrsto stvorena odluka gonila ga je natrag, učinila ga lukavim, da se spretno uklonio nekim došljacima, koji su mu dolazili u susret i napokon, prošavši dvije kratke ulice, približavao se trećom do parka. Išao je prezavo s druge strane i iz daljine vidio redara, kako stoji. I on je stao, noge mu klecale, ali je svu snagu upotrijebio da ne padne. Kad se konačno redar maknuo i pošao prema drugom uglu, požurio je da neopažen dođe do stupa.

I prije, nego što se redar okrenuo, cijelim tijelom naslonio se na nj. Znao je, da se do kipa ne može popeti, pa je taj cvijet htio baciti pred stup, ali ruka mu je otkazala poslušnost. Koliko god ju je gurao naprijed, bio mu je trud uzaludan, nije htjela ići ravno, nego nekud u stranu, a ni šake nije mogao otvoriti. Nije se tome čudio, niti se pitao, zašto je tako, nije se pače ni veselio, što je nakon mnogo truda i napora ipak donio taj cvijet Bogorodici. Naslonjen na stup samo je piljio iza njega u redara, koji je odmjerenim krokom stupao od jednog do drugog ugla ulice. Nikakova misao nije ga zaokupila, sve su one iščezle, kao i čuvstva iz srca, jedino što je još osjetio, bilo je, da je uz stup pao na koljena kao da se naglo prelomio poput isprhle grane, u koju iznenada udari vjetar. Iza toga obuzela ga neizmjerno ugodna toplina, a onda mu je zamračio svijest okrepan san.

Kad je i on prošao, začudio se Franci, kako mu je neizrecivo divno i nije bio sam. Kao lake pahuljice snijega letjeli su oko njega dječaci s bijelim krilima i pozvali ga sa sobom. I njemu kao da su izrasla krila, pa je letio nekuda daleko, visoko. Pod njim u snijegu prostrlo se more kuća velikoga grada, a u podrumu jedne spokojno je snivala njegova baka. Trgnuvši pogled gore opazi, da mu u susret dolazi u prekrasnoj opravi obučena žena smiješeći mu se milo i sjetno. Sjetio se Franci kao davne sanje, da je to blagi smiješak, uz kojega ga je cjelivala kao slabašno dijete nepoznata njegova majka. Negdje odozdo pak prodro je do njega čeznutljiv glas onoga vojnika, svega u vatri, kojega je nekad vukao za brkove: »I ja ću doskora k vama!«

Ranim jutrom nađoše gradski pometači iza Gospina stupa smrznuto dijete s izlomljenom kiticom graškova cvijeta.

AUGUST ĐARMATY:

ISPOVIJEST

O nade suzom protkane
U doba noćnih bdijenja.
O pjesme bolom dotkane
U duši punoj vrijenja.

Težino dnevnih zamora,
I snovi u baladama
O njoj, što ispod mramora
Sniva u arkadama.

O uzaludno traženje
Svih utjeha u srodnosti,
Bezosjećajno gaženje
Maštanih ugodnosti.

Tragiko smjelih lijetova,
Klonulih u početku,
Težino palih smetova,
Na sreću tako rijetku.

O vi, sva moja stradanja,
Propašću svijetlih htijenja,
Uzrok ste bili padanja
U vatri iskušenja.

IVO BALENTOVIĆ:

ŽIVOT ZA OPANKE

Sjedio je iza prozorskoga okna, zureći na pospanu ulicu. A večer se polako vuče cestom, valovi se tame komešaju i zgušćuju, kiša polako kaplje, kapljuca, kao suze iz očiju bolne rasplakane žene, cesta je gnjeckava, kaljuže se srebrno odrazuju i smješkaju nekako tajanstveno.

Jakov je sjedio miran i nepomičan kao kip od kamena, sjedio je tako već pola sata i razmišljao. Njegovo je lice suho i upalo, pa se u sumraku čini upravo jadno i blijedo; a i bio je blijed, ispijen i davao je sliku izmučenosti, to jest, takova stanja u kakovu se baš i nalazio. Na suhome licu strše kao prilijepljeni žućkasti brci, a oči su mutne, sive i zaplakane, zakrvavljene i otvorene široko i bolesnički. Sjedi Jakov na niskoj stolici, a desnom je rukom stisnuo debelu batinu. Naslonio je lice na klimavo okno, te kadgod ga odmakne, ili opet prisloni, okno se javi tihim šumom: klimavo je i samo sa tri čavla pričvršćeno u natrulom okviru.

Kadgod se Jakov prene i okrene pogled sa mračne ulice, pa se, od mnogog sjeđenja ukočen, samo gane na stolici, izvija mu se iz grudi težak uzdah. I žena, što kraj peći u kutu guli krompire, pogleda ga sažalno i tužno, a u oku joj se zrcali šutnja i bol i suza.

— Ženo, šta ćemo?

— Ne znam...

— Ti ne znaš?...

— Ne znam.

Glas jecavo zazvoni i oči postanu još sivlje i tužnije, glas drhti u tihome prostoru kao zvuk razbijena zvona. I čelo se navora, a ruka se spusti niže, tvrda seljačka ruka, izranjena i kvrgasta. Ruka se polagano spušta i puzi niz bedro, još niže, tu — ispod koljena, tu je rana krvava i nagnojena, teška, duboka i upaljena rana.

Onaj trenutak i slika strašnoga događaja zatitra Jakovu pred očima i on zažmiri i zaškripi zubima. Sjeća se svega u tančine, ali sve je to nekako mutno i sivo u svijesti, jer je ganuo nogu i bol se javio, pa ga nemilosrdno prikliještio i nagnao da izusti krupnu, gadnu psovku. U peći je svjetlucala vatrica i odraz se lelujao na suprotnom zidu, a Jakov je skupio obrve, odvrnuo lice od okna i okrenuo se prema ženi, koja je sad već bila potpuno obavijena tamom i samo joj je nazirao pogurenu silhuetu.

— Otiđi doktoru! Kaži da nemam novaca... Ništa nemam reci. Ni dinara... Neka mi uzajmi, moli ga, sklopi ruke i moli ga, ženo, ja moram u bolnicu... moram!

Zastenjao je muklo i stolica je rasklimana zaškripala pod težinom. Žena je ustala i izašla bez riječi. Čuo je udarac vratiju i korake kako se udaljuju. Zaronuo je glavu među koljena i osjetio kako mu se oko vlaži i suza polako izvlači iz kuta, osjetio je njenu mokrinu na svoranom obrazu.

— Što ću početi? — prestravljeno šapće i pred očima mu je sve ono grozno, nesretno i crno, što se dogodilo pred dva tri dana. Zašto se to dogodilo: i zašto nije mogao da izbjegne tu nesreću? Jakov ne zna uzroka

i ne misli o njima. On zna za taj bol u nozi, osjeća on tu slabost u tijelu i suzu kako mu se koluta u oku. I dok kiša lijeno kapljuca i koraci se pod prozorom rađaju i umiru, on misli na svoje nevolje i vraća se u minule dane, kad je zdrav hodao po toj kori zemaljskoj, kada mu nije pred očima lebdjela avet smrti.

Jesen se polako dovukla u njihovo selo, i najednom su opazili kako lišće žuti i vene, kako dah umiranja lebdi povrh sivih strništa, pokošenih livada, a jutrom se motaju maglice. Jesen je došla i s njome prve kiše i blato na cesti i novi jadi, brige nove. Žena je došla pred njega, bilo je upravo pred tjedan dana, došla je i stala — sablasno blijeda i uznemirena, a on je odmah osjetio njenu misao i protrnuo je od nekog neprijatnog osjećaja:

— Šta hoćeš, ženo?

— Jesen je...

— Da! Vidim...

— I blato je...

— Znam i to...

— Pa, eto... ostala sam bosa... kao ciganka... a dani su hladni, postaju sve hladniji.

Glas je ženin plačan, isprekidan. Ona jesenja suznost, ono sluzavo svjetlucanje njenih zjena, ujedinjuje se s odrazima raskvašene ceste i sve se to slilo u snažan refleks koji se upija u dušu Jakovljevu.

— Pa, — ženo... Šta onda?

— Ti to znaš, Jakove.

— Ja ne znam!

— Ne znaš?!

— Ne!

A znao je on, tugo moja, da ga ona preklinje neka joj kupi opanke kakove bilo i, kako bilo. Samo nek su opanci; neka se zovu tako. Dosta je nek ima na nogu nešto metnuti. I vidio je sam: bosa je uistinu, treba joj nekako pomoći. Ali kako? Nema kola, nema ni konja, ni vola, nema ništa osim dvije ruke, i te su dvije ebsposlene, a umorne, trudne i oslabjele.

Razgovarali su o brigama: još dvije šake brašna, još nekoliko komada drva, nekoliko dinara...

Plakali su oboje riječima, pokretima, dušom. Životne tegobe bile su krvave rane. I sve im je bilo jalovo i sve akcije beskorisne i prazne, sve situacije bezizlazne. On je tada, kad su počele rominjati kiše i noga ronuti u gnjuckavo tlo, jasno spoznao da treba nešto početi. On je to spoznao tako jako, da ga je to zasjeklo kao rez najoštrije britve. Pojačanje toga kidanja, te potištenosti, tog krvarenja, potencirala je bijeda njegove okoline: sobica je njegova uski i vlažni kvadrat, tri metra širok i šest metara dug; u kutu je postelja, a na njoj posteljina; da — prnje same, zakrpa na zakrpi. Stol je crn i natruo, okna se klimaju, stijene su okrnjene i neokrečene. Zabrinutim okom motri on te stijene i uvijek jednako govori:

— Sobu treba okrečiti. I to što prije. I posteljinu novu bi trebali, ženo.

— Da, trebali bi!

— I pod bi trebali izmijeniti...
— Da. I njega...
— I prozore.
— Da.

A onda je ustao rano jednoga jutra, žena skupa s njime, i poslije jela — to je bila zdjela kukuruznih žganjaca — zaputio se u potragu za poslom. Jutro je bilo mutno i sivo, nebom su se ganjali crni oblaci, a on je naišao na nekog svog druga i ovaj ga je sa sobom pozvao na posao. Taj dan, crni i oblačni dan bez sunca i svijetla, bio je dan njegove nesreće. Pošao je u šumu: sjeći jasenove. Nadnica je bila mala, ali mora se raditi, jer kad čovjek radi ima barem nešto, ne radi li — nema ništa.

Otišli su u šumu, gazeći najprije dugo preko rosnih livada, tromo i lagano u teškim iskrpljenim cipelama, sa sjekirom na ramenu, njih nekoliko. Nije to bilo prvi put Jakovu da ide na šumski posao. I sa sjekirom zna on raditi. Još od rane mladosti. Ali taj put je pošao nekako mrzovoljan. I tužio se pred drugovima na život, zborili su o brigama, i čitave sate raspravljali o nadnicama:

— Malene su, druže!
— Malene, malene!
— Da je barem koji dinar gore...
— Barem koji... Da!

I zasjekao je u prvo stablo sa psovkom i ljutnjom u očima, u pokretima — u svakom pokretu sjekire. Kad je jedno debelo deblo padalo, jedno staro i sasušeno deblo, otkide se jedna grančica i kvrcnu Jakova u nogu ispod koljena.

— Je li jako, Jakove?
— Nije! Samo kvrcnu...
— Ne boli te?
— Ništa.

Ali ranica mala, dala se na zlo i na nesreću. Počela se gnojiti i Jakov je osjetio treći dan kako oživljuje: nešto bocka kao sa vrhom igle da neko dodiruje...

— Drugovi, osjećam je!
— Zar sada?
— Da! Bocka! Vrag je dao, bocka...
— Ne će biti dobro...
— Zar uistinu?
— Ne će, ne će!

I uistinu. Pogodiše njegovi drugovi. Jakov je morao kući.

— Idi doktoru! — rekoše mu.

I pošao je. A liječnik mlad, gojazan i vedro nasmijan, potapšao je Jakova po ramenu, ponudio mu cigaretu, očistio je, pa pomnjivo omotao ranjivu nogu.

— Ne boli sada, je li?
— Ništa!
— Dobro je, dobro...

Sutradan je liječnik dugo piljio u ranu, nestalo mu osmijeha sa lica i prošaptao je:

— Nije dobro. Ne valja... Boli te?
— Malo.
— Hm! Čudim se! To je zbilja neka Božja kazna. Takova ranica. Morat ćete u bolnicu.

Zadrhtao Jakov na riječ »bolnica« i srce mu plašljivo zakucalo ubrzanim tempom. Nije se tome nadao i stravom mu se zamutile oči.

— Bolnica zar? — šaputao je. Zar nema drugoga izlaza? A novac? Odakle će ga nabaviti? Bori se za komadić kruha, a sada — bolnički troškovi!

Došao Jakov kući, zario glavu među dlanove i zapao u šutnju. Nepokretnost ga je zahvatila. Mrtvilo. Tupost. Ali u duši mu je bjesnila žestoka oluja. I dok je prolazio dvorištem, a orahovo se granje njiše kao zeleno talasje, Jakov je osjećao da se tako talasaju i u njemu neki tajanstveni valovi bola i crnine i, bespomoćnim pokretima, on je jasno odavao svoju nemoć i slabost.

A večeras — dok je blijedo i upalo svoje lice prislanjao na prozorsko okno, večeras, dok je grčio ruke i udarao po klimavom prozorskom okviru vodeći sa ženom beznačajne dijaloge, on je osjećao kako se rana budi, i kao neman oživljuje, ispunja vatrom, groznicom, klonućem. Najzad, iznenadno, kao mlaz novootvorenog vodoskoka, sunu mu u svijest spoznaja, da je to sve nastalo zbog opanaka, zbog jednih opanaka, koji, pored toga, nijesu još ni kupljeni i tko zna, da li će uopće i biti. Zbog opanaka! Sto mu gromova! Zbog jednih nekupljenih opanaka, jeca on i škripi zubima i život mu je dodijao, jer ga rana ždere, toliko ga ždere, da se on već pita: hoće li je moći preživjeti?

Bjesnio je u sebi, i zato je koraknuo zaboravivši na ranu, a ova se u času javila i on je jauknuo i pao i svijao se na podu nekoliko minuta. Na usta mu je navrla slina, ugrizao se za usnu do krvi, i osjetio je kako ga ledeni znoj oblijeva najprije po leđima i čelu.

U to se, dok je on čučao još na podu i muklo, sada nešto laganije stenjao, vratila žena i radosna lica saopćila mu da je »doktor dao novaca«, da ga najljepše pozdravlja i želi mu sretan put i zdravlje, te neka odmah ujutru krene.

Jakov se smirio, prebrojao novac i nasmijehnuo se, a sa ukočenog lica nestalo je onog bolnog izražaja. — Ipak, — pomislio je zadovoljan — još ima gospode i ljudi dobra srca. I taj je doktor čovjek mlad i neženja, pa je sada takav, a poslije — tko zna kakav će i on biti. Poslije — dok ga zajaši kakova raskreveljena »milostiva«; dok ga obuzda i metne mu uzicu u usta; tada će, možda, raditi i on za profit i za njezine svilene haljine, a zaboraviti na sirotinju.

— Znaš, ženo, — počeo je Jakov otegljivo i tužno, melankolično zureći u neku neodređenu daljinu pred sobom, — ja sve mislim da to i nije moralo biti baš tako, eto, tako ko što jest, znaš...

— Kako to misliš? Šta to...?

— Eto, — nastavio je tromo, gledajući sad u zablenuto i brižno ženino lice — ta moja rana, mislim. Razmišljam o tome i sve mi se čini da su tude krivi samo ti opanci, ne bilo ih!

— Opanci?!

— Da, opanci, ženo!!

Ona je zaprepaštena buljila u njega, a onda, shvativši da je on optužuje, okrenula se i pokrila lice pregačom, pa zajecala. Noć je raširila svoje valove tame i mala je petrolejska svjetiljka žmirkajući osvjetljavala trošnu nutrinu njihove sobice. Vani je fijuknuo vjetar i orahova grana se savinula toliko, da je zelenom rukom dotakla prozorčić, a Jakovljeva sjena se sablasno njihala na stijeni. On je počeo umirivati ženu, zatim je legao u postelju. Ugasli su svjetiljku i u tami, stenjući bolno, počeo je brojati sate. A ovi su se vukli jedan za drugim polagano i lijeno, rastegnuti u kilometarsku duljinu. Rana je pekla sve jače i trzalo je nešto u cijeloj nozi, zubima je zacvokotao Jakov, opsovao štogod, da se poslije pobožno prekrsti i zove u pomoć Boga, svetoga Jakova i Djevicu Mariju.

A u jutru, kad su se pijetli oglasili po pospanim avlijama, kad je trebalo ustati i poći na željeznicu, Jakov je zastenjao još bolnije, opsovao sudbinu, promrmljao nešto o opancima i protegnuo se — a lice mu je blijedo, upalo i duguljasto: protezao se, a donja mu se čeljust nekako otromboljila. Iz dubljine grudiju čuo se tihi jecaj i ništa više. A žena najprije preneražena, nijema i u stavu iščekivanja, puna crne slutnje i groze, skočila je naglo u vis, dohvatila svetu vodu i načinila mu znak križa na čelu. Zajaukala je i zavrištala zatim, a, kad su na tu vrisku dotrčali prvi susjedi, našli su, već onijemljelu od bola ženu, nad tijelom čovjeka — samrtnika.

FRAN RUBINA:

OREHI SPIJU . . .

Jutro je denes mrzlo, ledeno,
injate lasi z drevja visiju,
pri hižici trošni na bregu
pospani orehi mirno si spiju.

Zakajene strehe slamom pokrite
orehove veje nemo glediju,
obločeci plavi drhćeju tiho,
snežni oblaki na sever bežiju

Zletel na veju gavran je crni,
senicu je drobnu stiral na sneg,
oreh se goli zbudil od sna,
gavran je splašen preletel čez breg.

PETAR GRGEC:

PRIJETNJA NEOPAGANIZMA NAD EVROPOM

Et principes convenerunt in unum adversus
Dominum et adversus Christum Eius.
Psal. 2, 2.

I.

Postoji gotovo neizmjerno mnoštvo putova, kojima se može lutati.

Evropski je liberalizam na području čitave duhovne kulture bio stvorio onakvo stanje, kakvo je vladalo među Atenjanima u doba sofista. Čovjek liberalac u najdaljim konsekvencijama nije vjerovao ni u kakvu apsolutnu istinu, nego je držao sve relativnim. Objektivističko je vrednovanje bilo srušeno u duši golemog broja Evropljana. Misao evolucionizma, udružena s ničeovštinom i subjektivizmom, nije dopuštala mnogim filozofima, sociolozima, političarima i pedagozima da se uhvate ni za što stalno. Oslabljeno je bilo strahopočitanje prema starim svetinjama. Otupljeno je bilo zgražanje prema grijesima i zločinstvima. U relativističkom i skeptičkom raspoloženju mnogi su postali skloni tomu da sve niječu i sve tvrde.

Posljedice su svega toga bile: moralna razvratnost, socijalno revolucioniranje, državni rasap i religiozni nihilizam. Sve se mrvilo, svuda se javljala nemogućnost uređenog života.

To je bila polazna točka pretežnog broja evropskih diktatura. Smioni predstavnici pojedinih doktrina držali su, da je kucnuo čas, kada oni mogu i moraju svoj program nametnuti čitavim državama, čitavim narodima ili čak čitavomu čovječanstvu.

No nije svagdje pobijedila ista struja.

U Rusiji su znali najbolje upotrijebiti silu i vlast boljševici. Snaga goleme ruske države iskorišćuje se danas za propagandu neopaganizma u najradikalnijem obliku ateizma. Rusko je kršćanstvo stjerano u katakombe i u emigraciju. Kršćanska su otajstva oteta gotovo čitavomu ruskomu narodu. Crkve su ili uništene ili pretvorene u magazine, tvornice, klupske dvorane, muzeje.

Kolikogod mi govorili, da u Rusiji vladaju Židovi, da je Lenjin bio Tatarin, da je prava ruska narodna duša i dalje ostala kršćanska, faktično je Rusija izbačena iz broja kršćanskih država. Rusija je danas glavna predstavnica neopaganizma. Dakako, nadamo se, da će i kod nje biti »sanguis martyrum semen christianorum«. Ali je veliko pitanje, kada će se Rusija povratiti u kolo kršćanstva.

Organizacijska su i tehnička sredstva, koja stoje na raspolaganju diktatorima i tiranima u moderno vrijeme, tako snažna, da ih obezglavljeni i razoružani narodi vrlo teško lome. Manjina može dugo vladati nad većinom poput sredovječnog plemstva, samo ako umije savršeno upotrijebiti štampu, produkciju i cirkulaciju materijalnih dobara, školstvo, puške, topove, aeroplane, špijunažu i administrativni aparat.

Sudeći na ljudsku, ne možemo da vjerujemo u skoru propast boljševičkog neopaganizma već i zato, jer protivnici boljševizma među ruskom inteligencijom nemaju jedinstvenog nazora o svijetu koji bi mogli staviti nasuprot lenjinizmu.

Ruska inteligencija, koja je ostala vjerna kršćanskomu imenu, još i danas luta između panteizma i materijalizma i ne zna naći čvrsto uporište u Bogu, u božanstvu Kristovu i u učiteljstvu Crkve. Kršćanstvo je te ruske inteligencije više slično protestantizmu, koji mora voditi do religiozne anarhije i individualističke samovolje.

II.

Dakako, prošlost se ne da tako lako uništiti. Najreligiozniji stariji ruski pisci (izuzevši Solovjeva i njegove sumišljenike) ostavljali su otvorena vrata za sve sumnje i sva lutanja.

S pravom se drži, da je Dostojevski bio najtipičniji predstavnik ruskoga kršćanskoga nazora među inteligencijom. Ali na žalost taj daroviti, gotovo genijalni pisac bio je jači temperamentom i senzibilitetom nego intelektom. Pored svetačkih vrlina razdirale su ga i satanske strasti. Zato je ostao bez sistema i reda ne samo u kompoziciji većeg dijela svojih spisa, nego i u čitavom nazoru o svijetu, a najvećma u filozofiji i teologiji.

U početku literarnoga razvoja bio je došao u dodir s Hercenom i Bjeljinskim. Oni su ga snubili za ateizam. Bjeljinski je po priznanju Dostojevskoga kao socijalista želio »da sruši onu religiju, iz koje su izišli moralni temelji društva... Obitelj, vlasništvo, moralnu odgovornost ličnosti — poricao je potpuno, radikalno«. Dostojevski mu iz početka nije popuštao. Ali poslije, kako sam priznaje »bio je prihvatio strastveno čitavo njegovo učenje«. Oporavljao se vrlo polagano. On je mislio — kao i Tolstoj — da ga je izliječio od ateizma dodir s narodom. Bit će da i tu imade nešto istine. Ali kako se čini, mnogo je njemu i pomogla i naudila njemačka idealistička filozofija Kanta i Hegela. Premda je Dostojevski osuđivao Renanovu knjigu kao »punu bezvjerja« i premda je grdio Strausza i Feuerbacha, ipak se nikada nije uzdigao do potpuno jasnog objektivizma, nego je uvijek ostao subjektivista. One kalupe, koje je naučio kod Marxa i Hegela, primijenio je na svoju novu vjeru, koja je imala mnogo sličnosti s vjerom Tolstoja i koju je kasnije dalje razvijao Mereškovski.

U »Nečistim silama«, gdje Dostojevski obračunava sa starim bezvjerjem, govori njegov Šatov, očito u njegovo ime, ovako:

»Bog je sintetička ličnost cijelog naroda, uzeta od njegova početka i do svršetka, do kraja. Još nikada nije bilo, da svi ili mnogi narodi imaju jednog zajedničkog Boga, nego je oduvijek svaki narod imao svog posebnog Boga. Znak je propasti narodnosti, kad bogovi postaju općeniti. Kad bogovi postanu općeniti, onda umiru i bogovi i vjera u njih zajedno s narodima. Što je narod moćniji, to je njegov Bog posebniji. Još nikada nije bilo naroda bez religije, to jest bez pojmova o dobru i zlu. Svaki narod ima svoje vlastite pojmove o dobru i zlu i svoje vlastito dobro i zlo. Kada u mnogih naroda pojmovi o dobru i zlu postanu općeniti, tada na-

rodi izumiru, tada se i razlika između dobra i zla briše i gubi. Razum nije nikada mogao odrediti dobro i zlo, čak nije mogao ni odvojiti zlo od dobra, barem približno...«

Ovdje je otvoreno široko polje skepsi i lutanju. Bog nije u glavnom shvaćen drugačije nego i u Tolstoja. Bog je najposlije i u Dostojevskoga zbroj dobra u ljudima. Barem takav zaključak izlazi iz romana »Nečistih sila«. Zato djevojčica Matrjoša, kad učini nešto protiv svoje savjesti, jauče: »Boga sam ubila!«

I dalje umuje Šatov u »Nečistim silama«:

»Narod je Božje tijelo. Svaki narod samo je dotle narod, dok ima svoga zasebnog Boga, a sve ostale bogove na svijetu isključuje bez ikakve pomirljivosti — i dokle vjeruje, da će svojim Bogom pobijediti, a sve ostale bogove prognati sa svijeta. Tako su vjerovali od početka vjekova svi veliki narodi, barem svi ikoliko odabrani, koji su stajali na čelu čovječanstva... Židovi su samo zato živjeli, da dočekaju istinitoga Boga... Grci su obožavali prirodu... Rim je narod obožanstvenio u državi... Francuska je u cijeloj svojoj dugoj povijesti bila samo utjelovljenje i razvijanje ideje katolicizma, ideje rimskoga boga, i kad je napokon svog rimskog boga bacila u ponor, udarila je u ateizam, koji se tamo zasada naziva socijalizmom; a učinila je to jedino stoga, što je i ateizam zdraviji od rimskoga katolicizma. Ako veliki narod ne vjeruje, da je istina jedino u njemu (sasvim tako: u njemu, i isključivo u njemu), ako ne vjeruje, da je on sam sposoban i da je pozvan da svojom istinom sve uskrisi i spase, onda se on brzo pretvara u etnografsko gradivo, a ne u veliki narod. Istinski veliki narod nikad se ne može pomiriti s ulogom drugog reda u čovječanstvu; čak ni s ulogom prvog reda; nego neminovno i isključivo s prvom, to jest da bude među narodima prvi. Narod, koji tu vjeru gubi, nije više narod. Istina je međutim samo jedna, pa dakle i samo jedan narod može imati istinitoga Boga, ako bi ostali narodi baš i imali svojih posebnih i velikih bogova. Jedini narod bogonosac — to je ruski narod...«

Čovjeku padaju na pamet riječi Sv. Pisma: Bogovi su naroda demoni.

Kako se iz pisama Dostojevskoga vidi, to što govori Šatov, bilo je i njegovo mišljenje. Godine 1869. piše on prijatelju filozofu Strahovu:

»Krajnja bit ruskoga zvanja sastoji se u tom, da se pred svijetom objavi i pokaže ruski Krist, svijetu neznan i nepoznat, a u našem dragom i nama srodnom pravoslavlju sadržan je njegov elemenat. Ja mislim, da je to bit našeg moćnog budućeg civiliziranja i uskrisivanja barem cijele Evrope, ako ne cijelog svijeta, bit našeg moćnog budućeg postojanja.«

To su gotovo iste riječi, koje izusćuje Šatov, kad veli:

»Ja vjerujem u Rusiju, vjerujem u njezino pravoslavlje. Vjerujem u tijelo Kristovo. Ja vjerujem, da će se njegov drugi dolazak dogoditi u Rusiji.«

Tu Dostojevski na jednoj strani pruža ruku Tolstoju, a na drugoj strani njegovu apokrifnu misao o drugom dolasku Kristovu nastavlja Mereškovski. Dostojevski kaže: »Nađite Boga radom.« A na pitanje: Kakvim radom? on odgovara: »Seljačkim«.

III.

Razumije se, da ovakve misli, koje i danas dalje raspreda velik dio ruske kršćanske inteligencije, ne pružaju nikakva jamstva za pobjedu prave objektivističke istine. Gdje se prezire razum i gdje se katolicizam, koji se pokazao jedinom ozbiljnom zaprekom boljševizma, drži nižim i od samoga ateizma, tamo uzalud stupa pred nas kao izbavitelj nekakav mistički mesijanizam, u kojem otkrivamo na kraju krajeva slabo zakukuljeni šovinizam i ekskluzivizam. Upoznavanje i otkrivenje istine ne izlazi iz okvira subjektivizma ni onda, ako se na mjesto čovjeka pojedinca stavi kao »bogonosac« čitav narod.

Samo se malen dio ruske inteligencije istrgnuo iz onih subjektivističkih maštanja, koja se kreću u začaranom krugu samozvanog mesijanizma počevši od starih slavjanofila pa sve do Berdjajeva. Ti ljudi, koji su našli put pravoga objektivizma, jesu nasljednici umnoga Vladimira Solovjeva, ruski katolici. Kako se vidi iz posljednjeg pisma obraćenika kneza Bolkonskoga, među njima imade lijep broj velikih asketa, herojskih apostola i mučenika, neobično pronicavih mislilaca i vrlo realnih organizatora. Ali njihov je utjecaj i na emigrante, a pogotovu na narodne mase u Rusiji vrlo malen. Teško je i gotovo nemoguće lomiti predrasude, koje su se kroz više stoljeća duboko srasle s ruskom dušom.

Mnogo se više sviđaju onoj ruskoj inteligenciji, koja je ostala kršćanska, njihovi »profetski« pisci, koji nigdje u svijetu ne nalaze smirenja, nego vjeruju, da će spas čovječanastvu doći istom iz Rusije.

Prof. Sergije Vl. Stejn upoznao je u franjevačkoj »Novoj Reviji« hrvatsku javnost sa člancima, što ih je Mereškovski napisao g. 1935. o sv. Franji Asiškom. Tu je barem veliki ruski pisac imao priliku da shvati značajke pravoga evanđeoskoga duha u katoličkoj Crkvi. Ali Mereškovski nije nikada volio crkvene organizacije, nego je živio u propovijedanju apokrifnoga kršćanstva, koje se osniva na vjeri u novi dolazak Duha Svetoga. Kao pravi liberalac nije on upoznao, u čem stoji prava povezanost s autoritetom crkvenoga učiteljstva, zato nije mogao procijeniti ni divnu poslušnost sv. Franje papi, biskupima i drugim crkvenim poglavarima. Prof. Štejn spominje pristaše Joakima iz Fiore u Kalabriji, koji su dijelili povijest svijeta na razdoblje Oca, na razdoblje Sina i na razdoblje Duha Svetoga, pa ovako kaže o Mereškovskom:

»Merežkovski hoće na svaki način da rastavi sv. Franju od kat. Crkve. Ovu svoju namisao proveo je u djelo u svom članku: Posvećenje stvora. Ovaj članak ovako počimlje: »Crkva, koja je bila, — je od Sina. Crkva, koja će biti, je od Duha.« Ovako će jednom govoriti učenici sv. Franje. Pri tom oni će biti uvjereni da sam sv. Franjo ne pripada bivšoj rimskoj Crkvi, već budućoj sveopćoj Crkvi. Pa možda bi i sam Joakim Florski pristao uz njih. Zar ne da je ovo ovako? A gdje se nalazi sam sv. Franjo — u drugom ili trećem Zavjetu? — Da možemo na ovo odgovoriti potrebno je promotriti najveće približenje sv. Franje k objavi Duha. Pa ova objava uključena u religijozno-pobožnom pokretu. koji je uistinu jedinstvena, i kakvog nije bilo prije, pa ga ne može nazvati »uzvišenjem stvora«.

S ovim riječima Merežkovski se odviše jasno odaje. On hoće da odvede sv. Franju iz krila katoličke Crkve. Pače spreman je da ga proglasi čak osnivačem nove crkve, koja bi bila daleko od katoličke Crkve. Sve što dalje piše Merežkovski odiše duhom i nastojanjem, da rastavi sv. Franju od katolicizma.«

Bježanje od crkvene organizacije, očekivanje novoga dolaska Duha Svetoga i pristajanje uz filozofiju subjektivizma jest karakteristika i drugoga velikoga ruskoga emigrantskoga pisca, filozofa Berdjajeva. I on stupa putovima, koji su bili simpatični naročito Dostojevskomu. On veli, da nije bogoslov, a ipak hoće da rješava primarno bogoslovske probleme. Nije zadovoljan nijednom teodicejom, počevši od sv. Augustina pa do današnjih dana. Nezadovoljan je s Danteom. Ne može se pomiriti ni sa Shakespeareom. Sanjari o novom imanentnom duhovnom svijetu. »I taj duhovni svijet morao je u početku da proizvede dojam spuštanja u vječnu tamu. Tamo će se čovjeku nanovo otkriti i Bog i nebo, a ne samo đavao i pakao, ali ne kao objektivni poredak, dat čovjeku izvana, već kao susret s posljednjom dubinom čovječjeg duha, kao realnost, što se iznutra otkriva« (Duhovni lik Dostojevskoga).

Kako se vidi, Berdjajev ne može još naći izlaska iz njemačke filozofije imanentizma, premda se približio tako zvanoj egzistencijskoj filozofiji, koja je također daleko od pravoga objektivizma i apsolutne istine. No iz zatvorenoga imanentnoga svijeta otvoren je put prije u skepticizam, pa i u ateizam nego u objektivistički poredak i u opće vrijednu religiju. Čovjek osjeća dobro svoju neznatnost već prema golemom mnoštvu kozmičkih tjelesa i sistema. Zato on ne može da se pokloni pred onim Bogom, čija je egzistencija ovisna o njemu. Mi tražimo onoga ekstramundanoga Boga, koji je postojao uvijek te će postojati i onda, kada nestane čovjeka s lica zemlje i kada se istroše sve kozmičke sile.

Kada je izašla Berdjajevljeva knjiga »Sudbina čovjeka u suvremenom svijetu« (koju je lanjske godine preveo na hrvatski dr. Nikola Thaller), uputio je ruski pravoslavni teolog otac Sergije Četverikov autoru nekoliko vrlo umjesnih pitanja, koja vrlo dobro osvjetljuju Berdjajevljevo uvjerenje. Među ostalim pitao ga je, vjeruje li on, da Bog postoji i danas među nama i da postoji isto tako Crkva, koju je Sin Božji osnovao za spas ljudi. Berdjajev je odgovorio tako, da se kršćani ne mogu zadovoljiti njegovim mišljenjem. Prvi članak njegova vjerovanja glasi i dalje: »Ja vjerujem jedino u Boga ljubavi, a ne vjerujem u Boga, koji kara i straši« (str. 79.). Probijajući se između problema dobra i zla, Božjega Promisla i slobodne volje, Božjega i ljudskoga elementa u Crkvi, ne može on da sačuva potpuno štovanje prema kršćanstvu, jer je po njegovu shvaćanju »kršćanstvo čovječja historija, pa se u njem odrazuju sva protuslovlja čovječje egzistencije« (str. 68.). Po mišljenju Berdjajeva sve kršćanske crkve doživljavaju u današnje vrijeme svoju osudu i moraju iščeznuti, a mjesto njih će se pojaviti »kršćanstvo u čistom vidu« kao »nova i silnija manifestacija Svetoga Duha u svijetu« (str. 74.).

Uzalud ćemo moliti i Berdjajeva i Mereškovskoga, neka nam kažu, u ime čega možemo očekivati to »kršćanstvo u čistom vidu«. Kad bismo se

i postavili na stajalište egzistencijske filozofije, još i onda mogli bismo pitati jednoga i drugoga pisca: Odakle vama pravo, da prigovarate egzistencijskom proživljavanju« kršćanstva i kod sv. Franje i kod sv. Augustina i kod sv. Tome Akvinskoga i kod bezbrojnih svetaca, koji su slušali sv. Petra i njegove nasljednike? Pogotovu, odakle vam pravo, da mislite, da će vaše proživljavanje, koje je puno protuslovlja i grijeha, biti uvjerljiv dokaz i uvjerljiva objava »nove i silnije manifestacije Svetoga Duha u svijetu«?

Kod takvih pitanja sav se profetski zanos i Mereškovskoga i Berdjajeva i Dostojevskoga očituje kao autosugestija bez temelja.

(Svršit će se.)

DR. J. HORVATIĆ:

ULOGA KATOLICIZMA U DRUŠTVENOM ŽIVOTU

Katolicizam je kao vjera i kao svjetovni nazor imao uvijek značajan upliv na formiranje i uređenje društvenoga života. Na osnovu načela katoličke vjere razvile su se *socijalne nauke,* koje ocjenjuju s gledišta katoličkoga svjetovnoga nazora postojeće društveno stanje te traže puteve i sredstva, kako da se to stanje poboljša. Iz katoličke su socijalne nauke niknule, naročito u posljednjih pet šest decenija, pobude i za praktično ostvarenje katoličkih načela u životu i društvenom poretku, pa su se razvili *pokreti* prosvjetni, socijalni i gospodarski, koji nastoje — prema papinom geslu — »obnoviti sve u Kristu«, t. j. obnoviti sav život privatni, porodični i društveni u kršćanskom duhu. Radeći u tom duhu katolički su pokreti zasegli u svim zemljama, gdje ima katolika, duboko u društveni život. S jedne su se strane borili protiv krivih nazora liberalizma i socijailzma, a s druge su strane provodili organizaciju društvenoga života u kršćanskom duhu tako, da se osjećao i u državnom životu i u društvenim odnosima jak upliv katoličke vjere i katoličkoga morala.

Međutim iza rata je upliv katoličkih načela na društveni život u pojedinim zemljama znatno potisnut sa strane nekih nacionalističkih pokreta, kao *fašizma* u Italiji i *nacionalsocijalizma* u Njemačkoj. Ti pokreti, kad su se domogli vlasti u državi, u svojoj totalitarističkoj težnji, da podvrgnu potpuno pod vlast svojega političkoga vodstva sve duhovne i materijalne sile, izbrisali su ili silom istisnuli upliv katoličkih organizacija na javni život. Političke stranke i socjalne organzacije (radnčki sindikat) su bile raspuštene, a gospodarske organizacije (zadruge) su bile pripojene gospodarskim organizacijama vladajuće stranke. Jedino su ostala dopuštena čisto crkvena pobožna društva te organizacije novoosnovane Katoličke Akcije, ali i ove s velikim ograničenjima. Dok su fašizam i nacionalni socijalizam s jedne strane uklanjali iz javnoga života gotovo sve katoličke organizacije, s druge su strane nastojali izgraditi svoj *posebni svjetovni*

nazor, prema kojemu bi imali urediti društveni život. Filozofske su i socijalne nauke fašizma i nacional-socijalizma o izgradnji državnoga i uopće društvenoga života jednim dijelom protivne katoličkoj socijalnoj nauci, naročito u predmetu odnosa države i pojedinca, te u pitanju prava države prema pojedincima i manjim društvenim zajednicama, što je osobito došlo do izražaja u predmetu odgoja mladeži, jer fašizam i nacionalsocijalizam hoće da prisvoje monopol nad odgojem mladeži. Ipak postoji znatna razlika između držanja fašizma i nacionalsocijalizma prema katoličkoj vjeri i Crkvi. Dok talijanski fašizam osim isticanja i provođenja nekih krivih nauka (totalitarizam) nije dirao u dogmatsku nauku katoličke vjere ni u organizaciju Crkve, dotle njemački nacionalsocijalizam pogoduje nasuprot kat. vjere novu vjeru — »njemački vjerski pokret« — koja sadržaje moderno poganstvo te teško ugrožava dogmatsku nauku i organizaciju katoličke Crkve.

Prirodno je, da su se katolici osjećali dužnima da brane svoju vjeru i da javno pobijaju krive filozofske i socijalne nauke — naime koliko se očito protive nauci Crkve — fašizma i nacionalizma i da se bore protiv novih vjerskih pokreta koji su upereni protiv katoličke Crkve. No *diktatorijalni režimi u Italiji i Njemačkoj ne dopuštaju slobodne obrane vjere i Crkve.* Pa ni nakon zaključenih konkordata s Italijom i Njemačkom ne prestaju ograničenja katolika u njihovu vjerskom životu, a pogotovo u razvijanju odgojnoga rada u Katoličkoj Akciji, a da i ne govorimo o drugim područjima djelatnosti. U Italiji je sam Sv. Otac morao protestirati javno pred cijelim svijetom radi povreda konkordata. U *Njemačkoj* pak svi *katolički biskupi* pri proslavi 1900 godišnjice smrti Isusa Krista izdaju sa groba sv. Bonifacija, apostola Njemačke, *poslanicu* (7. VI. 1934.), u kojoj odlučno i hrabro osuđuju one nauke nacionalsocijalizma koje su krive te se žale na postupak režima prema katoličkoj Crkvi. »Dok poganstvo nesmetano vrši bezočnu propagandu« — kaže ta poslanica između ostaloga — »*naša katolička štampa nema više slobode da pretresa velike probleme sadašnjice u svijetlu vjerske nauke i katoličke morale* ni da pobija napadaje proti kršćanstvu i proti Crkvi. Nedjelja ,dan Boga i obitelji, često se tako zaprema svečanostima i povorkama, naređenima od organizacija priznatih od države, da ne preostaje više vremena za pobožno učestvovanje službi Božjoj i za kršćansko bavljenje u krilu porodice. *Našim se katoličkim organizacijama i udruženjima otežava, čak i prisilnim odredbama, svaki rad za Crkvu i domovinu.* Naša je katolička omladina u mnogim mjestima progonjena, iako ne čini drugo nego javno posvjedočava vjeru u Krista i drži se vjerno udruženja blagoslovljenih od Crkve, kojima je bila svečano zajamčena zaštita sa strane države. Mi, pastiri odgovorni za stado Kristovo, ne možemo mučati, kad vidimo da utjecajni krugovi stavljaju pod noge odredbe i jamstva vlade Reicha te *hoće da uguše i istrijebe u našem narodu kršćansku vjeru, kršćanski život.*« Ove riječi katoličkoga episkopata pokazuju svu težinu položaja, u kojem se nalaze njemački katolici pod sadašnjim nacionalsocijalističkim režimom.

Fašizam je u Italiji napokon, u posljednje vrijeme, došao do uvjerenja, da borbom protiv katoličke Crkve ne će ništa doprinijeti snazi svo-

jega režima nego naprotiv da gubi mnoge vrijedne i moralne i intelektualne elemente za solidnu izgradnju društvenoga života. Zato počima pružati sve više mogunćosti katoličkim javnim radnicima, pa i udruženjima Katoličke Akcije, da sudjeluju u javnom društvenom životu, ali ipak katoličke duhovne snage u fašističkoj Italiji do danas ne vrše ni izdaleka onu ulogu, koju bi mogle i morale u interesu zdravoga razvoja društvenoga života.

U Njemačkoj pak, u kojoj je katolički život do zauzeća vlasti sa strane nacionalsocijalizma bio tako bujan i očitovao se u tako snažnoj organizaciji na svim područjima duhovnoga, materijalnoga i društvenoga života kao u rijetko kojoj drugoj zemlji, taj je katolicizam do danas još posve potisnut s područja javnoga života. Nacionalsocijalistički režim gleda sumnjičavo na svaku organizaciju katolika nazirući u njima tajne političke organizacije, koje bi mogle da djeluju protiv nacionalsocijalističke apsolutne vlasti. Katolički biskupi u pomenutoj poslanici odbijaju ta sumnjičenja i kažu: »U našim *katoličkim organizacijama,* koje su od Crkve potvrđene, mi poučavamo članove, da *služe Bogu prema svome staležu* da *posvećuju svoja zanimanja,* da žive kao praktični kršćani. U našim katoličkim omladinskim udruženjima mi uzgajamo i oduševljavamo našu omladinu, mušku i žensku, da postanu *korisni članovi Crkve i države.*«

No ne samo da nacionalsocijalistički režim potiskuje katolike iz javnoga života, nego se katolici, koji ne mogu oprostiti tome režimu razaranja preko noći sve njihove kulturne izgradnje, povlače i sami iz javnoga rada. Tako se izgrađuje *u Njemačkoj novi društveni poredak sve više mimo katolička načela.* Pa i one ideje nacionalsocijalizma, koje su potekle iz katoličkoga izvora, kao staleška organizacija društva i rad za opće dobro, koji traži zatajivanje egoističkih težnja pojedinca, i te ideje u odsustvu katoličkih javnih radnika, počimaju dobivati posve drugo značenje. Od toga nastaje šteta za državu, koja na taj način gubi onu solidnu podlogu, koju joj može dati samo kršćanska etika, te koja skreće ujedno i s onoga razboritoga puta u provođenju reforme društva, koji preporuča vjekovno iskustvo katoličke Crkve. Sam pak katolicizam s obiljem svojih moralnih i intelektualnih vrijednosti ostaje u toj sredini malo plodan, a to se protivi njegovoj biti. *Katolicizam* sastoji u predobivanju ljudi za Boga i za Njegove zakone. On je po svojoj biti *aktivan i reformatoran,* i to na svim područjima života. On se ne može i ne smije dati potisnuti u pasivan položaj. Katolicizam mora da utječe na izgradnju društvenoga života u duhu Vječnoga zakona, koji je utisnut u srca ljudi kao prirodni zakon. U društvenoj organizaciji ima ustanova, koje su katoličkoj vjeri i Crkvi indiferentne, jer su prepuštene na slobodni izbor ljudima, i zato se Crkva drži prema tim ustanovama neutralno. Takove su ustanove na pr. oblik vladavine (monarhija, republika) i sistem vladavine (demokracija, autoritorni režim i t. d.). No djelovanje ljudi unutar tih oblika i sistema vladavine nije indiferentno za Crkvu. Za to djelovanje imadu biti odlučni propisi kršćanske moralke. Samo pak uređenje društvenih zajednica kao na pr. odnos države i pojedinca, države i porodice i t. d. pogotovo nije indiferentno za Crkvu. Ono mora da se ravna prema vrhovnim načelima katoličke vjere. Zato *neki katolički javni radnici u Njemačkoj traže puteve, kako da privedu katoličke snage k plodonosnoj izgradnji društva* u okviru novoga sistema vladavine, nacionalsocijalističkoga režima. Kölnski sveučilišni profesor dr. Theodor Brauer, jedan od najistaknutijih katoličkih socijalnih i kulturnih radnika, koji je prije naročito aktivno radio u kršćanskim radničkim sindikatima, uputio je u svojoj knjizi »Der Katholik im neuen Reich« (München, Kösel & Pustet) katolicima *poziv na aktivnost u postojećem stanju.* U toj knjizi upozorava pisac odlučujuće krugove, da »u vrijeme, kojemu je *zajednica* najveća vrijednost, *obilje bogatstva katolicizma na poticalima za zajednicu ne može biti na dugo napušteno.*« »Zacijelo će doći jedamput čas,« — nastavlja pisac — »kada će ga se sjetiti. Naše je najsvetije uvjerenje: *Ukupna se izgradnja nove Njemačke ne može svršiti bez faktora katolicizma.*« (St. 78.) Stoga postavlja pitanje, kako da se postigne, da »snage, koje ključaju iz katolicizma, tako izgrade novi njemački zajednički život s obzirom na mišljenje i uređenje odnosa, da u tom bogatom i šarolikom tkivu ovoga zajedničkoga života dođe do vrijednosti ono »specifično katoličko« u svojoj vrsti i u svom načinu konkretno, t. j. u trajnom živom djelovanju.« (Str. 15.) »Specifično« katoličko je ono, što je katolicizmu na poseban način svojstveno.

Dr. Th. Brauer nastoji da prikaže one *vrijednosti u katolicizmu,* koje *doprinose pozitivnoj izgradnji društvenoga života i poretka,* bez obzira na oblik i sistem vladavine, i bez kojih nijedan režim ne će moći da uspješno ostvari jedan bolji društveni red. Izlaganje tih vrijednosti katolicizma ima opće značenje, pa se može primjeniti i na druge prilike izvan Njemačke.

Te *socijalne vrijednosti u katolicizmu* u glavnom su ove:

1. *Smisao za zbiljnost i stvarnost.*

»Taj smisao izvire« — kaže Brauer — »iz osnovnoga katoličkoga držanja, koje *optimistično i pozitivno.* Optimistično je to držanje, jer počiva na shvaćanju, da Stvoritelj u *svemu i sa svime,* što čini, *hoće istinsko dobro čovjeka.*« Radi toga je od katolika daleko skepsa i pesimizam. »Dakako da katolički čovjek, koji se neprestano potsjeća na istočni grijeh, znade za zlo i za njegovu strašnu silu. No s druge strane znade, da se Gospodin Bog služi i zlim u svoje svrhe.« (Str. 17.)

2. *Vjerovanje u napredak.*

»Optimizam bi bio najgora samoobmama« — nastavlja pisac — »kada ne bi iza njega stajalo uvjereno *vjerovanje na usavršivost* svega što postoji.« Ovo vjerovanje proistječe iz sudjelovanja čovjeka na dovršavanju procesa stvaranja, u kojemu se čovjek svojim djelovanjem približuje Bogu. »Katoličko vjerovanje unapredak vidi napredak u tome, da čovjek i ljudsko društvo u svojim pojedinim izražajnim oblicima (prije svega: narod, nacija, država) prolaze kroz niz uređaja i tako ljudski rod polučuje unutrašnje obogaćenje.« (Str. 19.) Dante ilustrira bit katolicizma, kada u svijetlu spoznaje i vjere vodi dušu kroz sve visine i dubine bitka, da dopre do praizvora svega života.

3. *Smisao za temeljito raspoređivanje vrijednosti prema jasnom i neprevarljivom gledištu.*

U tom pravcu dolazi najprije *poštivanje pouka povijesti.* Mjerilo za katolicizam je Vječno. Katolik promatra pojedine odnose s gledišta Vječnosti te se ne da zavesti momentanim raspoloženjem. Zato nalazi u poukama povijesti potvrdu za svoje ocjene pojedinih događaja i stanja. Za katoličko shvaćanje događaja je odlučna tradicija, u kojoj se očituje veza sadašnjosti s prošlosti, i to s onim ustanovama prošlosti koje su se pokazale od trajne vrijednosti.

4. *Društvena svijest.*

Ništa nije više tuđe katoličkom biću nego osamljenost. »Dovoljno je potsjetiti na misao mističkoga tijela Kristova, jer se u njoj misao zajednice dovodi do njezine posve mističke dubine. U misteriju euharistije proživljava katolik trajno vjersku zajednicu i odgaja se po tome uopće za svijestan doživljaj zajednice.« (Str. 22.) Tako izgrađuje ovaj vjerski doživljaj zajednice u katoliku u opće smisao za ljudsku zajednicu i prožima svo njegovo biće.

5. *Čežnja za savršenstvom u ljubavi.*

»Zajednica u ljubavi je osobiti katolički oblik života i kulture.« Ona stvara kod katolika *radost prema svijetu i unutrašnji sklad.* Ta ljubav proistječe iz ljubavi prema Bogu, koji je zajednički otac svih ljudi.

One osobine koje su »specifično« katoličke i koje čine bit katoličkoga života, kako ih je lijepo i uvjerljivo prikazao Brauer, pokazuju, kako katolicizam ima u sebi važne elemente za izgradnju zdravoga i skladnoga društvenoga života. S toga svako nastojanje bilo kojega režima da istisne upliv katoličkih ideja i katoličkoga djelovanja iz javnoga života mora imati za posljedicu slabljenje društvene i državne zajednice i nesklad u životu. Katolici pak, gledajući s vidika Vječnosti, treba da luče u društvenom razvoju bitno od nebitnoga te da se ni u kojem slučaju, pa ni onda kada su progonjeni, ne prepuste pasivnosti, nego treba da pristupaju izgradnji društvenoga života, koliko najviše mogu, jer će svojim aktivnim sudjelovanjem moći ispraviti mnoge krive nazore i mnoge ustanove svesti iz krive kolotečine u pravu. U narod se često ubacuju gesla i krilatice, koje osvajaju mase, ali koje nemaju još posve određenoga sadržaja, tako na pr. u Njemačkoj krilatice o rasizmu i o narodnoj zajdnici. Tim krilaticama se može dati loš sadržaj (obično se i daje), no može im se dati i ispravan sadržaj. Ovo potonje je zadaća katolika. Katolicizam je svojom etikom preobrazio pogansko društvo staroga vijeka. Polagano prodirući u društveni život Rima svojom naukom o bratstvu i jednakosti ljudi kao djece jednoga Oca nebeskoga kršćanstvo je gotovo neopazice ukinulo pogansku ustanovu ropstva. Ono je ublaživalo u srednjem vijeku surove oblike društvenih uređaja barbarskih naroda, koji su poprimili kršćansku vjeru, te tako dalo osnovku za istinsku kulturu. Kršćanstvo je pozvano da i u sadašnje vrijeme sa svojom jasnom naukom i savršenom etikom

raščišćuje pitanja društvenoga uređenja, da raspršuje zablude — prema potrebi negdje oštro negdje blago — te da obiljem svojih životnih i društvenih vrijednosti utječe na stvaranje zdravoga, sređenoga i skladnoga društvenoga poretka, koji će doprinositi ostvarenju općega dobra. U tom pravcu katolici moraju biti uvijek aktivni, bez obzira na prolazno stanje političkih sistema, koji vladaju u nekoj društvenoj sredini.

VLADISLAV KUŠAN:

CHOPIN

Ich bin wie eine Fahne von Fernen umgeben . . .
Rainer Maria Rilke

I

Ako i odijelimo nametnutu utriranu romantičnu pozu i sve one izmišljene sentimentalne pretjeranosti kojima su neki suvremenici i publika vječno sklona uveličavanju i anegdoti, upleli u neke biografije tog zamišljenog stvaraoca, osjećaji osamljenosti i tuge bili su ipak kroz cijeli život njegovi najvjerniji pratioci. Po ocu Francuz, a po majci Poljak, nosio je u sebi osobine jedne i druge rase. Njegova profinjena i pomalo dekadentna priroda vječno je kolebala između rafinmana francuske kulture duha i slavenske osjećajne neposrednosti. Iako je on po toj prirodi daleko više sanjar nego melankolik, tužna životna iskustva, gorko razočaranje u ljubavi i prijateljstvu, teška bolest, a pored toga one neizbježive dnevne brige koje kao sitne kapi žuči i otrova kaplju redovito i postojano u krhki pehar naše radosti, stvorili su od njega tu blijedu, plačnu ličnost prožetu čežnjom za srećom i nikad neutaženom žeđom za užitkom, ličnost sasvim nesretnu i sumornu po svojim zamršenim nevropatskim komplikacijama i neizlječivoj sjeti. Njegov se život oblikovao u tmurni nocturno u kojem zamire srce u dugim nostalgičnim meditacijama o sreći izgubljenih djetinjskih ushita i dječačkih zanosa, nocturno u kojem na mahove zna zatreperiti vidovita slutnja o blaženstvu dalekih čarobnih otoka pokoja do kojih on svojom krhkom sudbinskom lađom neće nikad doploviti. Pa ipak, more kojim je ta lađa brodila nije bilo ni previše okrutno ni tako strašno uzburkano.

Oluje su više bjesnile u srcu, u tom jadnom ludom srcu koje je strepilo iščekujući nova razočaranja i koje bi moglo s hipersensibilnim Rilkeom šaputati o mutnim predosjećajima tako isto bespomoćno i zamišljeno:

Ich bin wie eine Fahne von Fernen umgeben.
Ich ahne die Winde, die kommen, ich muss sie leben,
Während die Dinge unten sich noch nicht rühren . . .

Sve što se u tom životu stvarno dogodilo nije ni tragičnije ni neobičnije od zbivanja u sudbinama bezbroja bića, koja su hodala ovom suznom dolinom. Prva mladićka ljubav u domovini, bol rastanka s roditeljima, ljubav s gospođom Sand, smrt oca i najdražih prijatelja iz djetinjstva i slom sa San-

dovom, glavne su krize njegova života. A kako se sve to odrazilo u njemu i njegovoj muzici! Koliko zdvojnosti i bolova, duševne borbe, koliko gorčine!

Uvijek mnogo zaokupljen svojim ličnim, nutarnjim životom, sav uduben u zamršenu igru intimnih čuvstava, opsjednut premnogim nejasnim i potmulim nagnućima, osjetljiv i osjećajan do najvišieg stupnja morao je dolaziti u sukob s »grubom« stvarnošću. On u sebi nosi izraziti »talent de chambre de malade« (Field), a njegova je umjetnost, često i u najiskrenijim časovima, blijedi sušičavi cvijet teška, opojna mirisa, koji cvjeta u tihim samotnim sobama kad koprene polutmine nečujno padaju. Začahuren u paučasto tanke niti nemirnih živaca, opreden pređom najintenzivnijeg osjećanja strahuje pred svakim događajem. I najmanja promjena njemu je težak događaj ili sudbonosan slučaj. Plaši se onog, što još nije ni na vidiku, što dolazi i sav uzbuđen i usplahiren očekuje novi udarac »nesretne sudbine«. Često i sasvim neznatne sitnice izazivlju paniku u njegovoj nutrinji. Nečiji hladniji pozdrav zna ga rastužiti. Vlastita neodlučnost i kolebanje u svim važnijim prilikama, prije svakog koraka, zbunjuje ga. Atrofija volje. Folie de doute. Nesamostalnost. Uvijek mora imati zaleđe, neki moralni oslon, nekog, koji će preuzeti odgovornost za njegovo djelovanje. Ta pasivnost i nemoć pred stvarnošću, patološki zamršena i složena tišti ga. Prije svake značajnije odluke traži, često i od svojih udaljenih prijatelja, savjeta i u malodušnosti zbunjen čeka da mu pokažu pravi put.

Ostaje on tako uvijek veliko, bespomoćno dijete. Mudro, dobro odgojeno, veliko dijete, koje se od najranije mladosti kretalo slobodno namirisanim salonima otmjenog poljačkog društva, gdje su ga divne plemkinje slavenskom čuvstvenošću mazile i tetošile kao malog boležljivog kraljevića iz priče.

Produžiti to obožavanje, moći uvijek stajati ovako dječački samosvijesno u sredini profinjenog otmjenog društva jedna je od jakih komponenata. Ta infantilna želja za tetošenjem, bolećivo izrazita i ženski naglašena javlja se, doduše pritajeno i podmuklo, u raznim časovima njegova života, pokreće neke događaje i povod je za sklapanje prijateljstva i prekidanja nepoćudnih društvenih veza. Privlači ga otmjeno društvo, krug osjećajnih, lijepih žena, slavnih ljudi, ali to isto društvo, izmiješano s neminovnim gizdelinima i naprlitanm pomodnm lutkicama u uskomešanoj mondenoj atmosferi plaši ga i odbija. Ima u njemu mnogo čudnih protivnosti između kojih koleba. Bori se i propinje. Čas u razgovoru punom verva i ležerne duhovitosti bliješti oštroumnim dosjetkama, imitira kao odličan mimičar sve markantnije ličnosti, sipa calamboure iz rukava i niže diskretno pakosne primjedbe kao pravi *connaisseur en raillerie* i *ingénieux moqueur* (Liszt). Prolazi kroz šarene redove dandija i upadljivo odjevenih razvikanih fashionable ktvalira mirno dostojanstveno i pomalo samodopadno. U svojoj jednostavnosti, dobrom ukusu i taktu on je i tu svijestan svoje nadmoći. Odmah zatim, nenadano i neočekivano, u nastupu tjeskobe i potištenosti, zgraža se patetično nad tim gnijezdom konvencionalnih laži, proklinje ispraznost otmjenog društvenog života, osuđuje taštinu i eleganciju, taj lažni sjaj štrasa i povlači se ponovno u svoju nutrinju.

Blijed i mjesečarski zanesen ostaje tada dane i noći sam uz klavir. Uranja sve dublje u svoje žalobne, beznadne meditacije. Te mračne časove prate slutnje o skoroj smrti koja mu se javlja u fantastičnim priviđenjima s likovima iz Apokalipse, u slikama punim groze, koje pritištu grud i zaustavljaju dah kao mora. I prozračna, mršava ruka traži na tipkma najsumornije akorde i melodije koje preplеće u najfinije tkivo nocturna i žalobne koračnice. Tu, daleko od realnog svijeta, sluša govor svoga srca i grozničavo uzbuđen stvara...

Unatoč ovim nastupima melankolije koji su bili česti i porazni, Chopinov oeuvre nije — kako to obično misli šira publika — sav satkan od tako paučasto tankih niti. Štaviše, najjače stvari treba tražiti baš u onom drugom većem dijelu kompozicija u kojima je on pobjednik nad onim nemilosrdnim napadajima straha, nemira i histerije. Tu mu uspijeva da se muški opre tuzi, da strese sa sebe svu tu krvničku tjeskobu i proživi časove pravog stvaralačkog uznesenja. Zna on ponosno i odlučno zapjevati i pored krhkog bolesnog tijela. Koliko snage i muževne jakosti ima samo u polonezama, baladama i scherzima! Koliko života, zamaha i velikih pobjeda nad sumorom i milovanjem tuge! U toj raznolikosti raspoloženja, u izmjeničnom priklanjanju tmurnom i vedrijem ugođaju, u jedinstvenom zvukovnom bojadisanju, sjenčanju, i nijansiranju melodije leži najveći čar muzike tog, poslije Bacha, najzanimljivijeg i najsmionijeg harmoničara. Kao što je Chopinov duševni život jedan posebni, složeni svijet i čarobno carstvo, tako su i njegova djela u povijesti muzike jedan odjelit svijet za sebe. Ne možemo ih staviti uz nastojanja i stvaranje njegovih suvremenika, a i neka bliža poredba nije moguća. On je samostalna ličnost. U mnogočem je ispred svoga vremena, a u nekim stvarima je izvan vremena. Mogli bismo ga nazvati čak novotarom, po nekim harmonijskim smionostima i po množini novih, poljačkih nacionalnih elemenata koje je uveo u muziku i po načinu njihove obrade, iako on nije bio nacionalni komponist u današnjem značenju tog pojma i nije išao za nekim izrazitim tendencijama. Imajući velik smisao za formu i razmjer, nije nikad zapadao ni u razbarušene neukusnosti ni u formalističko imitovanje starih shema, već je ostao živ, pokretan, gibak i uvijek nov jer je novo raspoloženje diktiralo formu. Rano je izgradio svoj stil i nije bio podređen kolebanju i nemirima razvoja i zrenja. Kod pariskog nastupa kao skladatelj on je već uglavnom zreo i gotov. Naslanjajući se donekle na glasovirsku tehniku Hummelovu — kićene pasaže, kromatika —, uzimajući često za podlogu način poetskog izražavanja Fieldovih nocturna, on je crpući inspiraciju iz sebe i svojih duševnih dispozicija stvorio sasvim novi, neusporedivo izražajni stil, ne samo od tih uzora — ako ih tako smijemo nazvati, — nego i od većine suvremenih skladatelja. Cijela skala najrazličitijih osjećaja izražena je u njegovim djelima. Od ponosa, nepristupačne gordosti i mladićkog zanosa, preko žarke strastvenosti i fantastične uznemirenosti do morbidne melankolije sve se preplеće i zvuči u toj poetičkoj cjelini. Nije bio naročito plodan: 74 opusa u vremenu više od dvadeset godina. Niti je bio svestran: klavir je ostao za cijelog života skoro jedino polje stvaranja (osim pjesama, trija i orkestralne pratnje za koncert), ali na tom instrumentu on je genijalan majstor.

Taj lirik klavira, taj zamišljeni bard, taj »träumender Seher« (Schumann) nije nikad bio virtuoz u negativnom smislu tog pojma. Možda uopće i nije bio virtuoz. Ta riječ ima oduvijek ponešto neugodan prizvuk i otužni arrière-goût. Njega plaši i zbunjuje koncertna dvorana i smeta publika. Svira svilenasto mekim tonom i produhovljenim udarom, a tim se ne postizavaju veliki efekti. Ne zna on prokušanim pijanističkim trikovima zadiviti. Nije on okretan glumac, koji spretno zna iskoristiti uzbudljivost i slabe živce svojih slušatelja, nije ni romantični svećenik umjetnosti, ni genijalni deran.

Za sve to on je previše povučen u sebe. A kad je rastužen, nije to pomodni mal du siècle, mal de René, iako je kadikada i bilo malo poze i nije to slatko-suzna biedermajerska souvenirska tuga, čije su oznake, neminovna žalosna vrba, lira i vjenčić plave potočnice, paradirale u ono doba po spomenarima s osušeenim laticama ruže stoliste. Ima tu jedan dublji razlog tuge koji treba tražiti u nesretnoj psihičkoj predispoziciji i cijelom stavu spram realnosti. To su i rezultati bolnih nutarnjih slomova i onog intenzivnog tragičnog doživljavanja koje karakterizira sve velike pjesnike. A on je uvijek bio više pjesnik nego virtuoz — »mehr Dichter als Virtuose« (Heine) — i zato on upravo ne može da stane u isti red s mnogim razvikanim pijanistima svog vremena. Bio je određen za nešto više.

II

Monsieur Nicolas Chopin, rodom iz Nancyja, précepteur djece grofice Skarbek, a poslije učitelj francuskog jezika na varšavskoj gimnaziji, rano je naslutio da će se od glazbenog dara njegova slabašnog dječaka Frédérica moći stvoriti nešto veliko, nešto što se zove slava, koja može donijeti bogatstvo i sjaj. I gospođa Justina, rođena Križanowska, skromna i tiha supruga, ali i razborita, mudra majka, pomaže svojom dobrotom i ljubavlju ostvarenju velikih osnova. Dječak je zarana u najboljim rukama. Čeh Żywny, a kasnije Josip Elsner njegovi su učitelji. Lakoća, kojom mali učenik svladava zapreke i poteškoće klavirske tehnike, zapanjuje. Prve kompozicije još ne pokazuju njegov veliki stvaralački talenat. Brzo se pronio glas o njegovim pijanističkim sposobnostima i on, onako malen i kržljav dječarac, postaje senzacija aristokratskih salona. Njegovo ozbiljno muziciranje izazivlje divljenje: izvodi najteže skladbe, improvizira slobodno, fantazira na svaku zadanu temu. To čudo od djeteta producira se prvo na imanju grofice Skarbek Želazowa Wola. Iz grofičina salona širi se naglo njegova slava. Za njega se upravo otimaju plemićke porodice i znamenite ličnosti višeg društva i on postaje brzo obožavano, razmaženo dijete, mali polubog. On je u središtu svih razgovora. To je prvi blijesak na obzoru koji navješćuje dolazak meteora, koji će na nebu umjetnosti zasjati, blještavo prsnuti, zapanjiti i tiho ugasnuti, ali čiji će trag ostati svijetao i sjajan.

S deset godina svira već Frédéric javno s veilkim uspjehom. Njegov otac nije tim ni zbunjen ni zaslijepljen. Kao iskusan pedagog on vrlo dobro zna, da je to tek početak, da toj glasovirskoj tehnici još mnogo toga nedostaje i da mu pored temeljitih muzičkih studija mora dati i solidno opće obrazovanje. Rad se na konservatoriju marljivo nastavlja, ali dječak istodobno polazi licej. Godine 1827. on je već s uspjehom svršio licej i muzičke studije i sad mu je put u svijet otvoren. Prvo nastupa u Varšavi i osvoji svu muzikalnu publiku, a već 1829. priređuje u bečkom Kärntnertortheateru dvije »akademije«. I tu je interes za mladog Poljaka velik. Taj devetnaest-godišnji mladić, čije kompozicije već govore nekim osebujnim, stranim jezikom, zanima cio Beč. Nakon tih uspjeha napušta godine 1830. ponovno svoj rodni kraj i polazi u svijet za novim pobjedama i — porazima. Rastanak je bio dirljiv i bolan, kao da je Frédéric slutio da nikad više neće ugledati domaće lugove. Opet u Beču, gdje nekoliko mjeseci boravi, javno nastupa, ali oduševljenje publike nije više naročito veliko, iako njegov talenat nailazi na potpuno razumijevanje muzičara. Zalazi u najotmjenija društva, podržava veze s prvacima umjetničkih krugova, živi bezbrižno i pomalo grandseigneurski. Taj nemirni mondeni život, bez pravog sadržaja i cilja, bez rada i stvaranja dodija brzo muzičaru i on polazi prema svom konačnom utočištu. Nakon koncerta u Münchenu, koji ga nije zadovoljio, odluka je već stvorena. Nakana da pohodi Italiju ne može se ostvariti — tamo su nesređene političke prilike i nemiri — preostaje samo Pariz, gdje će tek potpuno sazreti njegova umjetnička ličnost i gdje će se odigrati njegova drama. Ta drama imat će u pojedinim dijelovima uzbudljivih prizora ljubavnog pijanstva i časovite sreće, ali pored toga još mnogo žalosnih, beznadnih činova s nečujnim finalom u sobi zasićenoj zagušljivim hlapovima aromatskih kapljica i omamljujućih lijekova... Tu će komad divnog mramora doći u ruke najvećeg kipara svih vjekova — koji će majstorskom rukom stvoriti od njega savršenu umjetninu.

Bučni i šaroliki Pariz tridesetih godina prošlog stoljeća! Grad koji pruža sav raffinement sjetilnih užitaka, živi mondeni teatar, burni društveni život pun spletaka, potajnog ljubakanja, elegancije, istančanog ukusa i senzacija. To je grad u kojem su se našli na okupu najslavniji ljudi stoljeća, u kojem su znali cijeniti genij i gdje je bogatstvo i kultura starih aristokratskih porodica bili u službi kulta umjetnosti, ljepote i užitka. Bilo je to vrijeme kad je evropskim centrima krstario tajinstveni Paganini, čiji su romantični doživljaji, fantastične alure i vatrena, dijabolična svirka na G-struni uzbunili i elektrizirali cijeli svijet. Impetuozno i temperamentno izvodio je Liszt svoje briljantne, zvučne, ali prazne glasovirske transkripcije. Balzac je već započeo čarobnjački oživljavati likove iz ogromne »Comédie humaine« i stvarati zakone jednog cijelog svog kosmosa. Berlioz osvaja Prix de Rome kantatom »Sardanapal«. I dok se kritičari žučljivo prepiru o vrijednosti i kvalitetama Delacroixovih platna, čija se boja venecijanski toplo žari i prelijeva, usidrit će se i sarkastični Heine u tom gradu, da već doskora nastupi svoje desetgodišnje teško umiranje. To je vrijeme romantizma, previranja zanosa, vrijeme zvonkih patetičnih stihova Lamartina, prvih pokušaja herolda romantike Gautiera, vrijeme crvenih prsluka i Hugovih drama groze, bodeža, otrova i krvi...

I sad se u tom modernom Babilonu javlja jedan tihi i otmjeni mladić čija je domovina negdje daleko na sjeveru, gdje su nepregledne ravnice i baruštine i gdje uz gusle, bas i gajde plešu seljaci mazurku i pjevaju sumorne i tugaljive pjesme. Ime Chopin već je pomalo i tu poznato. Glasovi

o uspjesima u Beču doprli su i do francuske metropole. O tom blijedom mladiću mnogo se priča. O njegovoj nepristupačnosti, aristokratskoj povučenosti, o preziru, kojim susreće žene. Pletu se oko njegove osobe male legende, anegdote, obligatne brbljarije, kruže povjerljive informacije i pakosni komentari. On je elegantno, ali vrlo jednostavno obučen. Nastup i držanje odaju prirođenu otmjenost i veliku kulturu društvenosti. Duboke, malo zamagljene oči imaju izražaj čistoće i nevinosti.

Postaje pomalo moda, pa zato i brzo poznat. Isprva kao virtuoz, koncertni pijanist, zatim kao komponist i pedagog. Izbjegava, doduše, koncertnu dvoranu i suviše bučne društvene salone. Intimni, otmjeni salon, gdje se u izabranom društvu vode duhoviti razgovori, prave »potini«, uriču potajni ljubavni sastanci, pije uz kamin čaj i dugo u noć muzicira — to je najmilije mjesto našeg junaka. I dok on u polutami ili uz treptaj mirisnih svijeća svojom plemenito formiranom rukom prebire po tipkama, treperi u probuđenoj muzici čežnja za jednostavnim pejsažem daleke domovine, za drugovima iz djetinjstva. I u danima najveće slave, dok je cvijet pariskog društva ležao do njegovih nogu, kantilena njegove muzike često je sumračna i bojažljivo šapće i s uzdahom zamire.

No znao se on i vedrije raspjevati, mladićki pustopašno i živo, da je iz te glazbe izbijala gotovo animalna životna radost.

Te skladbe, nove po svom sadržaju i slavenskoj osebujnoj melodici, osebujne po harmonijskim finesama, dočekane su s interesom i oduševljenjem ne samo od pariske umjetničke elite, već i od mnogih najozbiljnijih stranih kritika.

Njegova velika umjetnost osvojila je Pariz, no njega sama zarobi genijalna žena o kojoj se već onda štošta šaputalo.

III.

George Sand imala je za sobom mnogo burnih doživljaja, a pred sobom sve veću književnu slavu. Kao djevojka zvala se Aurora Dupin i po ocu je potjecala od Moritza Saskog, nezakonitog sina Augusta Jakog i Aurore od Koenigsmarka. Mladost provede na ladanju i u samostanu. Sa 18 godina udaje se za gospodina Dudevanta kojem rodi sina i kćer. Skučenost bračnog života, nezadovoljstvo i nesuglasice s neljubljenim mužem i nezatomljiva želja za slobodom dovedu taj brak do razvoda. Isprva se bavi pisanjem da popravi svoje materijalne prilike. Ali književnost postaje toj ženi više nego sredstvo zarade, postaje velika potreba njena nemirnog duha i najvažniji faktor u dosljednom propagiranju ženskih prava, ravnopravnosti i slobode. Od prvog prijatelja i literarnog suradnika Julesa Sandeaua zadržala je prvi slog prezimena za svoje književno ime. Vlada se ekstravagantno i za ono doba ima sasvim nesvakidašnje navike: nosi muško odijelo, strastveno puši, živi kao tipična »muškarača«, ali sve je to nimalo ne smeta da često mijenja ljubavnike i da svoju djecu ipak majčinski nježno voli. Žena, koja je sve etičke zakone i moralne obzire bezobzirno prezrela i pogazila i koja će po množini svojih djela postati opširna kao Balzac, koja će četrdeset godina s perom u ruci besprekidno vojevati za bolji položaj žene u društvu, ali i za potpunu slobodu ljubavi, nailazi na poljačkog pija-

nista i skladatelja, blijedog, preosjetljivog mladića, čiji moral i katoličko uvjerenje bijaše sušta protivnost njenu naziranju. Ona će, tijekom svog burnog života, upoznati, u punom smislu te riječi, skoro sve slavne ličnosti svog vremena. Baš se završila balada s Alfredom de Mussetom, balada puna žalbe i lude svemoćne strasti, koja je brzo buknula, ali i brzo dogorjela i čiji rumeni otsjev jo šuvijek titra na stranicama njegove grozničave ispovijesti »Confession d'un enfant du siècle«. Vječni ljubomor, nervozne krize, izmjenični prijekori, pa ono fatalno putovanje u Veneciju ispunja predigru sloma. Scene se suviše često ponavljaju, katastrofa je neizbježiva. Treba naći utjehu. Musset će je tražiti u absinthu, a ona ... Izbor je u Parizu velik: mnoštvo slavnih umjetnika i književnika žude za srećom i ljubavlju. No sada je najzanimljivija ličnost Chopin. O njegovu sviranju govori se samo u superlativu. On je iz neke potlačene zemlje, gdje je narod pošten i pobožan i gdje ponosni plemići tajno tuguju za slobodom svoje domovine. Iako u njegovoj vanjštini ništa ne kvari besprikorni izgled otmjenog kosmopolite, osjeća se da i njega tišti briga za domovinu. Sve je to raspirilo njenu radoznalost. Ako se toj letimičnoj skici njegove osobe doda slava genijalnog muzičara, prirođena duhovitost, časoviti romantični ushit, slavenska blagost i neka tajanstvenost nepoznatog stranca, ima taj lik mnogo sličnosti s junacima šarolikih romana mudre Lélije. Zato ju je, možda, Chopin i kao ličnost i kao osoba tako fascinirao.

Ali njoj je ipak os svega erotika. I života i stvaranja. Kod nje je glavni pokretač prvi impulsivni osjećaj. Pa i tu postoji za nju izvjesna privlačljivost i radoznalost. Toj iskusnoj ženi nije u pitanju erotike ništa strano, osim nesvakidašnje finoće i gotovo neke djevičanske nevinosti sjetnog Poljaka. Na ponovne njezine molbe poznanstvo je olakšao iskusni majstor Liszt. Jednom je doveo nenajavljenu zajedno s kontesom D'Agoult u Chopinov stan. Bilo je to oko g. 1836. — jer, kako znamo iz pisama George Sand, u godini 1837. njihovo je prijateljstvo već živo i srdačno. Te se godine pojavljuje i prva sjena u njegovu životu: bolest. Njegovo oduvijek slabo i osjetljivo tijelo pokazuje prve znakove sušice. Znakovi još nejasni i prikriveni, ali je sigurno da crv već podgriza korijen.

Liječnici mu savjetuju da započne živjeti drugim načinom, da promijeni klimu i da se čuva prevelikih napora. Tihi i smireni život negdje na jugu mogao bi usporiti razvoj bolesti. No on je još u vrevi velegrada opterećen društvenim obavezama i zbunjen hirovima vlastitog srca. Iskreno prijateljstvo pretvara se postepeno u ljubav sasvim čudnu i neobičnu.

Ona: stasita snažna i zdrava žena, uvijek odrešita i smjela, pomalo robustna i bezobzirna, često u muškoj odjeći i teškim čizmama, s cigaretom na odebeloj senzualnoj usni, u svemu predodređena da zapovijeda i vlada.

On: boležljivi blijedi umjetnik, sav povučen u sebe, u beskrajni svijet fantazije, suviše nježan i blag, neodlučan i plašljiv, podređen premnogim utjecajima, sanjar, nevropat, melankolik. U toj cijeloj ličnosti naslućuje se prizvuk izrazito feminine osjećajnosti. Vrela životna radost i carstvo bolećivih sanja! Bojažljivo pristupa Frédéric toj ženi, kao da se plaši buduće veze, kao da već predosjeća što će sve iz te ljubavi proizaći.

Dok životna radost pjeva o ljubavnoj omami, carstvo sanja gubi ravnotežu. Što se više opire porastu osjećaja, sve više postaje njihov rob. Bježi u samoću, zatvara se, ispituje svoje srce, želi ugušiti svaku želju, ali zatomljeni osjećaji izbijaju uvijek sve snažnije, nemilosrdnije i poraznije. Konačno se potpuno predaje čuvstvima. Želi se s njom i vjenčati, no ona, poznavajući sebe, to odbija. Lélia mora imati potpunu slobodu i neovisnost. Pristaje na zajednički život, na prijateljstvo...

Nove duševne borbe još su više uzdrmale i narušile njegovo slabo zdravlje. Nešto se sada zaista mora poduzeti. Kako je i njezin sin bolestan i treba promjenu klime, nema više zapreke da se zajednički napusti Pariz. »Elle et lui«, pa sin Maurice i kćerka Solange putuju na Mallorku. U Palmi započinje tiha idila. U potpunoj osami napuštenog samostana Valdemosa, između oštrih stijena i blistave morske površine sve se više prepleću i mrse niti. Isprva je bilo čarobno i zamamno. Sunce i plavilo bistrog neba pjevalo je himnu užitku, vjetrić je njihao pod prozorom grmove mirisne naranče. Kao šutljivi i povjerljivi stražari čuvale su staru zgradurinu palme i mrke čempreše. Monaška usamljenost, tišina, potpuna odvojenost od bučnog svijeta i gradske kulture pogoduje i ljubavi i stvaranju. No ne za dugo. Samoća počinje plašiti i samog Chopina. Vizije i aveti ga progone, teški snovi muče, melodije postaju plačne, akordi tmurni, a život beznadan. Nakon prvog uzbuđenja, zajedničkog života, nakon kratke zaboravi i pijanstva, bolest se i tu sve više pogoršava. U Palmi nema ni dobrih liječnika, ni konfora na koji je Chopin naučen, ni prijatelja. Mašta grozničavo radi, strah raste. Bespomoćnost u takvim prilikama, bezizlaznost položaja ubrza povratak.

Ista žalosna pjesma. Ponovno se započinje burni društveni život u hiperkulturnoj sredini Pariza. Soareje, sastanci, kućne zabave s kratkim komedijama, koje izvode poznate ličnosti, a režira gospođa Sand, glazba, politika. Ljeto obično provode na imanju Nohant. Tu se sastaju najpoznatije ličnosti francuskog kulturnog života. Prvaci kista i pera: Delacroix, Balzac, Pierre Leroux i drugi. Naravno da je i Liszt uvijek u blizini. Nohant, Pariz, kraća putovanja, komponiranje, poduka ispunja njegov život. Ni raznolikost razonode ni porast slave, ni zadovoljena taština, ni ta ljubav ne mogu da ga učine sretnim. Avet bolesti prati ga postojano. Sve je razdražljiviji, tmurniji, mrzovoljniji i maliciozniji. I krug prijatelja je sve manji. Ni sa Lisztom ne ostaje u dobrim odnosma. Taj nepopravljivi Don Juan, viveur, bonvivant upotrebi potajno Chopinov pariski stan za neki intimni sastanak i to je za tankoćutnog Frédérica vrhunac drskosti.

Tako su protekle godine 1841.—1847. bez većih vanjskih događaja, bez oluja, ali u srcu je bilo pak ponajviše oblačno i uzburkano. Idila životne radosti i carstva sanja približava se kraju. Ljubav, koja se tako podmuklo uvukla u srce, već tiho tinja, dogara i gasi se. Prilike u kući George Sand zamršene su i nesnosne. Omarna i nezdrava atmosfera. Majka dovodi svom bolesnom sinu Mauriceu ljubovcu, kćerka Solange koleba između dva obožavatelja, dok ju jedan od njih, neki lakoumni oficir, ne zavede. Gleda sve to izmučeni Chopin i zdvaja. Dok podmukla bolest sve više napreduje, osjećaji njegove prijateljice hladne. Ostatak od svih onih ljubavnih zanosa je neka samilost, neka »majčinska ljubav« prema jadnom bolesnom čovjeku.

Lélia je uvijek znala naći u potrebi pravu i dobru definiciju. Osjeća on jasno kako je svemu kraj i kako čovjek ipak prolazi vječno sam krivudavim stazama života.

Sandova je u autobiografiji »Histoire de ma vie« previše naglašavala svoje »materinske« osjećaje i svoj »samaritanski« stav, kao da želi uvjeriti da Chopina i nije nikad drugačije ljubila već čisto i iz samilosti. Na drugoj strani opet govore njena brojna pisma upravljena Chopinu prije i poslije sloma o drugim čuvstvima u drugom tonu. Tu je svaka druga riječ »vječna ljubav«, »snažni zanos«, »sveti i pravi osjećaji« itd. Pa ipak je u ovoj kontradikciji sasvim lako naći tumač. Jasno je, da je toj fizički zdravoj temperamentnoj ženi, nakono prvih draži te komplicirane i neobične veze, dodijao slabunjavi i vječno bolesni ljubavnik, iako to ona nije htjela njemu odmah priznati. Komedija nije mogla dugo trajati. Želja za novim, snažnim senzacijama, novim doživljajima vodila ju je prema novim vezama. Tankoćutnom čovjeku nije sve to moglo izmaći. Šutke je snosio i čekao. Život je u njenoj kući postajao sve zamršeniji. Neprekidna lažna društvena igra, koja se odigravala u njenim salonima i čije je naličje bilo za Chopina sve uočljivije i bolnije, postajala je nesnosna. Majčinska briga i samilost maskira potpunu hladnoću te žene. Samo još preostaje likvidacija...

Vječne trzavice, ljubavne brige, smrt očeva i nekih dragih prijatelja iz djetinjstva, napori stvaranja, živčana napetost, teška bolest u porastu i ovaj bolni rastanak, sve je to moralo slomiti njegovo slabo tijelo.

Zadnji susret sa Sandovom bio je u salonu španjolskog konzula. Hladni društveni susret, pozdravi, banalne fraze — pjesmi je kraj.

Početkom proljeća g. 1848. činilo se da nastupa poboljšanje njegove bolesti i on putuje u London da tako ostvari davni san. Tu priređuje nekoliko koncerata, zatim odlazi u Škotsku. Napori putovanja, cijeli način života i vlažna klima razoriše brzo sve nade u ozdravljenje. Vraća se u Pariz izmučen, jadan, polumrtav. Tegobe bolesti onemogućuju mu svaki rad: poduku, komponiranje, javne nastupe. Ušteđnja je brzo potrošena, a novi dohoci ne pridolaze. Da nema dobrih prijatelja, koji diskretno, skoro neprimjetno pomažu Chopina novcem, on bi zadnje godine svog života upoznao bijedu. Ali tu su vjerni obožavatelji njegove umjetnosti, pa neke učenice, poimence priprosta, ali osjećajna i nježna Jane Stirling, koja budno bdije nad životom što se gasi.

Kadikad se još nada i sanjari o toplom jugu, o sreći i ozdravljenju. Zadnjih mjeseci nestaje i te utjehe. Želja za životom već je slomljena — još samo smrt može skratiti patnje. Pred mutnu zoru 17. listopada 1849., u pola tri sata, usnuo je na rukama svog zemljaka abbéa Jelowickog, koji ga je pripravio za drugi bolji život. Koliko je iskreno i duboko osuđivao zablude svoga pređašnjeg života, svjedoči naročito riječ kojom je, nakon ispovijedi, izjavio svećeniku da je bio »jak swinia« (kao svinja). Žestinu toga izraza nastojali su poslije biografi uljepšati ispričavanjem. Ali Chopin je u tom času, na pragu vječnosti, gledao svomu Stvoritelju u oči i poznatom žestinom Poljaka i odlučnošću iskonski katoličke duše, nije žalio »na ljutu ranu ljuta otrova«. Svečano su ga pokopali na groblju Père Lachaise nedaleko grobova Bellinija, Cherubinija i Grétryja.

Chopin je uvijek bio povučen u svoju nutrinju, na oko sasvim nepristupačan i hladan. Iza toga skrivalo se toplo iskreno srce, koje je čeznulo za izljevima i iskrenošću, ali je suviše sumnjalo i patilo da bi bez straha moglo progovoriti. Zato, uglavnom, nije bio sklon povjerljivosti i intimnosti. Sačuvao je cijelog života svoj lični duševni život za sebe. Nitko nije sasvim prodro u skriveno svetište njegove nutrinje. Samo dva prijatelja iz djetinjstva — Titus i Jan — znali su pravog Frédérica. To je bilo uzvišeno i pretjerano nježno prijateljstvo, poetizirano i posvećeno najsuptilnijim bratskim osjećajima. Kao protivnost svakidašnjem držanju, kao jedini ventil potisnute osjećajnosti, to je prijateljstvo otišlo u drugu skrajnost i oblikovalo se ponešto romantično.

Tih prijatelja nije nikad zaboravio. Njima se često utječe i traži utjehe i savjeta otkrivajući im svoju ranjavu nutrinju. Pisma upravljena njima prave su rapsodičke tužaljke i lirska zaplakana šaputanja.

Zanimljivo je da je Chopin pored svoje nježne prirode i osjećajnosti imao dosta trgovačkog dara. Svoje kompozicije prodavao je uz visoku cijenu, a pregovore s nakladnicima vodio upravo diplomatskom vještinom. Pomalo je volio i raskoš, ali ne pompoznost. Svoje stanove je uredio velikom pomnjom i dobrim ukusom, a ukrasio ih je i skupocjenim darovima aristokratskih prijatelja i učenika.

Stvarao je uglavnom dosta sporo. Polako i strpljivo niže ideju do ideje, frazu do fraze uvijek nezadovoljan sa stvorenim. Mijenja, prerađuje, popravlja mnogo puta prisluškujući muziku svoje nutrinje dok se ne približi sadržajem i izrazom onom idealu za kojim je cijelog života tako vruće čeznuo.

TON SMERDEL:

HRIZANTEME

Cvjetaju na kiši i suncu i u bojama svojim tako su svježe.
Ljepota listića njihovih odiše tugom,
a kad venu, u vazi obore glave
pune sjete i čežnja, jer rast im nešto veže.
Prolaze dani, dok jedne venu i ginu
druge će pupove raspjevati sunce
i opet vaza puna će biti šarenih sanja.
Tako cijele će dane čekati u cvjetnoj boli mirno
na ruke plahe, na oko puno široke čežnje.
I kad spomen na drage pokojne dođe,
tad mnoge ih na grobove nose,
da šapuću s cvijećem što tamo raste
priče o suncu i zvijezdama krasnim
i da poglede nekomu daruju svoje,
kad tiho, tiho o sunčanim pričaju tajnama
i pričom mirisnog uzdaha
skoro bez nade krupne im padaju spuštene glave.

P R E G L E D

PODUNAVSKI »VACUUM«

Pobjednički marš legija crnih košulja na Adis-Abebu, srce abesinskog carstva, i ulazak njemačke vojske u rajnske gradove odjekuju i u uznemirenoj Srednjoj Evropi. U tom političkom »vacuum«-u, koji je nastao propašću Austro-Ugarske, svaka promjena na njegovoj periferiji odrazuje se u nestalnoj konstelaciji malih država »nasljednica«. Simptomi pojačanog nemira u prijestolnicama na Dunavu i Vltavi jesu užurbani diplomatski posjeti i konsultacije evropskih državnika. Sam bivši britanski ministar vanjskih poslova sir Austen Chamberlain politički tutor Anthony Edena, napravio je »privatni« izlet u Beč a iz Beča u Prag i Budimpeštu i sastao se sa svim odgovornim državnicima. Dakle čak i udaljeni usamljeni Albion strahuje za život austrijskog »malog bolesnika« na Dunavu. Nije naime nikakva tajna, da će slijedeći Hitlerov udarac nakon uspjelog u demilitariziranoj rajnskoj zoni uslijediti u pravcu Austrije.

Otkako se Mussolini upustio u afričku avanturu, talijanska »straža na Brenneru« popustila je i za dugo vremena, dok se ne oporavi od vojničkih i ekonomskih gubitaka, ne će biti više tako budna, premda nikada ne bi bila tako potrebna kao sada. Svojim rajnskim prepadom Hitler ide za tim, da francuskim armijama hermetički zatvori vrata na Rajni u Njemačku isto onako, kao što je Francuska Maginotovim tvrđavnim podzemnim pojasom od Sjevernog mora do Alpi stvorila »kineski« zid čelika i betona, kakva historija i tehnika ne pamte. Dok su francuske čete mogle svakog časa upasti u razoružane rajnske gradove i centre njemačke ratne industrije, dotle se Hitler nije osjećao sigurnim u svojim potezima. Ali otkada se Hitler zahvaljujući kunktatorskoj politici engleskih državnika, kojih su pogledi prikovani na ugroženi put u Indiju, nada da će dobiti vremena da si osigura leđa na Rajni, nema sumnje, da će prvi slijedeći sudbonosni njemački prodor biti u pravcu najmanjeg otpora a taj je po jednodušnom uvjerenju — u smjeru Dunava. Na zapadu prema Francuskoj Njemačka za sada nema što tražiti, barem tako Hitler svečano uvjerava svijet nudeći francuskoj dugovječni međusobni ugovor o nenapadanju. Svojim desetgodišnjim ugovorom s Poljskom Njemačka privremeno suspendira svoje apetite za poljskim koridorom. Kad bi se sukobljavala s Poljskom, ne bi joj bilo moguće izvoditi antiruske planove. Za njemačku dakle ekspanziju ostaju otvorena vrata kroz slabašnu Austriju u podunavske zemlje i dalje preko Balkana na Istok. I zato evropski politički liječnici vrše konsilij nad Austrijom i Podunavljem, jer je tu najslabija točka otpora prema novom nadiranju »Dranga nach Osten«.

Već od svršetka rata gradi se u Podunavlju kao Skadar na Bojani iz narodne pjesme obrambeni zid protiv Njemačke. Osnovna je naime misao francuskih tvoraca poslijeratnog evropskog poretka zacrtanog u versaljskom i senžermenskom ugovoru, da će male države »nasljednice« biti jači bedem protiv pangermanizma, nego bivša Austro-Ugarska. Predstavnici naroda, koji su se bunili protiv austrougarskog jarma, uvjeravali su evropske državnike, da je habsburška dinastija uvijek bila i da će uvijek i ostati kao njemačka dinastija saveznik Velike Njemačke pod pruskim vodstvom. Zato »Austria delenda est«, propovijedali su Masaryk, Beneš, Steed, Seaton Watson, Gauvain i drugi dugo vremena gluhim antantinim državnicima. Londonski naime pakt iz g. 1915. kojim je Sonnino ucijenio antantu počiva na ideji opstanka jedne smanjene Austrougarske. Briand i Lloyd George još početkom 1917. čine neuspjeli pokušaj preko princa Sixta Burbonoskoga, da odcijepe Karlovu Austrougarsku od Vilimove Njemačke. Čak početkom g. 1918. Wilson u svojih »četrnaest točaka« (5%) govori o »mogućnosti *autonomnog* razvoja naroda Austrougarske«. Ali događaji bili su jači od volje državnika. Porazi centralnih vlasti na bojištima zadali su smrtni udarac Austrougarskoj, koja se raspala na sastavne dijelove.

Pobjednike svjetskog rata zapala je dužnost, da stvore novi poredak na razvalinama sekularne države, koju je u dunavskom basenu postepeno i po planu (tu felix Austria nube!) stvarala dinastija kao svoju porodičnu domenu. Ta je država bila geopolitička i eko-

nomska cjelina, ali su je kratkovidna politika zadnjih vladara i hegemonističko-imperijalistički prohtjevi madžarske džentrije prema sastavnim narodima, Hrvatima napose, doveli do raspada u svjetskom ratu. Austro-Ugarska srušena je, jer nije znala ni htjela riješiti nacionalitetni spor svojih naroda. Međutim iako je habsburška monarhija osuđena na smrt u ime nacionalnog principa, po kome svaki narod treba imati svoju državu, odnosno svi pripadnici jednog naroda moraju se okupiti u jednu svoju državu, ipak na novi državni poredak nijesu dosljedno aplicirana ta načela. Sudetski Nijemci, koji žive prostorno odijeljeno od Čeha uz Sudete, nijesu pripojeni Njemačkoj, već je za pripadnost sudetskih zemalja na mirovnoj konferenciji bilo mjerodavno načelo češkog historijskog državnog prava, koje se inače pokriva i sa geografskim i ekonomskim razlozima, a protiv kojeg se Masaryk čitav život borio. Što se tiče Slovaka i Slovačke, oni su u ime nacionalnog principa odcijepljeni od Velike Ugarske i sjedinjeni s Česima u jedinstvenu čehoslovačku državu. Potkarpatska Rusija poklonjena je Česima da je čuvaju u zalog za buduću Veliku Rusiju a u stvari da se spriječi veza između Madžarske i Poljske a omogući između Čehoslovačke i Rumunjske. Unatoč načelu o ujedinjenju i samoopredjeljenju naroda, za koje se borila antanta protiv Austro-Ugarske, mirovnim je ugovorima zabranjeno sjedinjenje Austrije s Njemačkom (Anschluss).

Versaljski su pobjednici dakle aplicirali nacionalni princip samo u toliko, u koliko je odgovarao njihovim interesima i koncepcijama o zadacima novog podunavskog poretka. Francuskoj je trebalo stvoriti nasip protiv Njemačke, a pri tome se mogla osloniti samo na pobjedničke male saveznike. Beneš zato udružuje Čehoslovačku, Jugoslaviju i Rumunjsku u Malu antantu, koja će garantirati novo stanje i braniti se protiv pokušaja vraćanja na stare kombinacije (protiv Habsburške restauracije). Međutim taj »Ersatz« Austro-Ugarske nije išao u račun Italiji, koja nije bila voljna gledati, da joj Francuska stvara na sjevernoj granici blok država, pretežno slavenskih. Zato se Italija požurila, da protiv Male antante kao protutežu udruži poraženu Austriju i Madžarsku i da im dade i gospodarsku osnovicu (rimski trokut).

Uslijed tog antagonizma između Francuske i Italije, koji se javljao i na Balkanu i u Sredozemnom moru, prilike u Srednjoj Evropi nijesu se mogle srediti, već su uslijed svjetske ekonomske krize još i pogoršane. Svi francusko-češki »konstruktivni« planovi padali su u vodu ne samo uslijed otpora Italije, koja je smatrala Podunavlje i Balkan svojom isključivom interesnom sferom, koju bi Francuska trebala prepustiti Italiji, nego i zbog svoje polazne točke, odnosno koncepcije. Svi ti nacrti imali su u vidu samo ekonomski nesklad u Srednjoj Evropi (agrarne i industrijske države) i išli su za tim, da ga uklone. Međutim ne samo, što u Podunavlju prevladavaju agrarne države i što agrarne suviške Rumunjske, Jugoslavije i Madžarske ne mogu apsorbirati Čehoslovačka i Austrija pa su prema tome za potrošak tih višaka potrebna Njemačka i Italija, dok Francuska nema velikog udjela u srednjeevropskom potrošku, nego postoji i druga činjenica, da Madžarska ni za volju kakvih gospodarskih prednosti neće da se odreče svojih revizionističkih zahtjeva.

Svi dakle napori Francuske, da sredi Podunavlje, da bude sposobno dočekati novu ofenzivu Njemačke, nijesu doveli do pozitivnih rezultata. Proširenje Male antante na Madžarsku ili Austriju nije uspjelo. Francuska se pokazala, kako je to i prirodno, preslaba za zadaću ujedinjenja Podunavlja, jer ne samo da nema gospodarskih veza s tom zonom, već ni zbog toga, što je po svom geografskom položaju udaljena od dunavskog basena i balkanskog poluotoka, tako da radius njezina upliva ne siže na Dunav. Svjetski rat uništio je Austrougarsku, koja je dominirala dunavskim basenom, a njezino mjesto regulatora nijesu zauzeli prirodni interesenti: Njemačka, jer je bila poražena, Rusija, jer je zbog revolucije i boljševičkog režima ispala iz svih kombinacija, Francuska pak i Italija, kojima je ratna pobjeda namijenila zadaću, da sređuju srednjeevropski kaos, paralizirale su se međusobno.

Hitlerova Njemačka odmah je pokazala da joj je neposredni cilj, da zavlada Austrijom, najčišćom njemačkom zemljom, iz koje je niko Mesija njezin, Hitler. Kad je Laval uslijed njemačke opasnosti pristao, da Mussoliniju dade slobodne ruke u Africi, uspostavljena je t. zv. strezanska fronta protiv nadiranja Njemačke u Austriju. Francuska i talijanska politika u srednjoj Evropi počele su se donekle usklađivati, što se u prvom redu odrazuje u otporu protiv Anschlussa. Njemačkom aktivnošću i Čehoslovačka se počela osjećati ugroženom napose uslijed držanja sudetskih Nijemaca (Henlein), pa se tako i ona stala približavati Austriji odnosno Italiji. Hodžin plan išao je za tim, da Mala antanta pruža pomoć Austriji, htjela ona bilo kakav oblik vladavine (monarhija). Dakako da takovo stanovište izaziva nemir kod njezinih saveznika, jer bi mogao značiti napuštanje cilja, koji je Mala antanta uvijek isticala, a taj je spriječiti povratak Habsburgovaca, odnosno uspostavu bivše Austro-Ugarske.

Restauracija Habsburgovaca nailazi na jaki otpor ne samo u državama Male antante i u Njemačkoj, koja u Habsburgovcima vidi starog protivnika i najjaču branu protiv Anschlussa, nego i u samoj Madžarskoj, gdje su žive tradicije nacionalnog kraljevstva i gdje su Habsburgovci počevši od Zapolje, preko Rakoczija, Kossutha do Horthya i Gömbösa nailazili na otpor. Madžarski malobrojni protestanti uvijek su se bunili protiv katoličke dinastije Habsburga, koja je gušila reformaciju a nije slučaj, da danas u Madžarskoj baš kalvini imaju vlast. Naglašavanjem revizionizma protiv legitimizma oni se sve jače vežu uz Hitlerovu Njemačku, u kojoj vide najjači malj, koji će razbiti mirovne ugovore.

Uslijed propasti Austro-Ugarske nastao je u Podunavlju »vacuum«, u kojem su podunavski narodi uslijed svojih narodnih programa i težnja te djelomične pomiješanosti posvađeni međusobno, iako svi oni pripadaju jednoj geografskoj i ekonomskoj cjelini. Kroz tu »prazninu« struje jaki vjetrovi, koji su međusobno bore i sukobljuju i tako stvaraju ciklone i anticiklone. Politički barometar predskazuje vihor i oluju iz Njemačke i potrese u Beču i u tom znaku grupiraju se narodi u Podunavskom »vacuum«-u.

Dr. M. Matulić

ABESINIJA I HRVATSKI SVJETSKI PUTNICI

Nesrećna Abesinija!

Kada su prošle jeseni lastavice odilazile na jug, spremala se ona na otpor protiv imperijalizma jedne evropske velesile, koja je slala u Afriku topove, tankove, mitraljeze, zagušljive plinove, aeroplane i druge ubojničke proizvode napredne evropske tehnike.

Sada, kada su se lastavice povratile u naše krajeve, Abesinija izdiše, šaljući opomenu svima slabima i nezaštićenima: Hodie mihi, cras tibi — danas meni, sutra tebi!

Imade Evropljana, koji brane talijansku invaziju u posljednju slobodnu afričku državu. Vele, da je Italija superiorna kulturom, da joj je potrebita ekspanzija za njezino stanovništvo i da je Abesinija divlja zemlja.

U istinu, Abesinija boluje od mnogo rana. Ali jesu li Evropljani navalili na nju zato, da je povedu do pravog napretka, uljuđenosti i blagostanja?

Znamo, da je prava kultura kćerka slobode. Zato je razumljivo, da nijedna podjarmljena kolonija ne može napredovati, dokle se god nalazi u tuđinskim okovima. Japan bi bez slobode ostao možda onakav, kakvi su danas Filipini.

Dalekovidni ljudi vide u osvajanju Abesinije samo jedan korak prema obnavljanju staroga rimskoga carstva. Malo će se Talijana nastaniti u Abesiniji. Ali će zato hrabri abesinski askeri biti dobra vojska za dalja osvajanja i u Africi i u Evropi. Ako se u ime superiornosti kulture dopuštaju osvajanja u Africi, onda nema nikakva razloga, da se to isto ne dopusti i u onim evropskim zemljama, koje su u kulturi manje napredne od Italije.

Najveća zaštita svima slabima jest poštivanje moralnih principa. Ako ti principi padaju, onda narodi mogu za sebe tražiti samo onoliko prava, koliko imadu sile.

To je rječit memento i Hrvatima prigodom rušenja abesinske države.

Danas se o Abesiniji i na hrvatskom jeziku štampaju brošure i drže učena predavanja. Društvo sv. Jeronima izdalo je brošuru »Abesinija« od J. Sučevića. U jeronimskoj dvorani održao je u korizmi vrlo temeljito predavanje o starijim vremenima Abesinije dr. Nikola Žuvić.

No zanimanje za Abesiniju nije u Hrvata nastalo istom u novije vrijeme. U prošlosti su došli u vezu s Abesinijom naročito znameniti hrvatski svjetski putnici: Juraj Hus Rasinjanin i braća Mirko i Stjepan Seljani.

Juraj Hus Rasinjanin bio je zarobljen g. 1532., kada se sultan Sulejman vraćao s vojne ispod Kisega, gdje je bio zaustavljen od Ni-

kole Jurišića. Zarobljenik je živio u Carigradu, Egiptu, Arabiji, dopro je kao turski dobrovoljac do Indije, proputovao je Sinajski poluotok, Palestinu, Siriju i Malu Aziju (Isp. moju knjigu »Od Hrvatske do Indije«).

Svoje susrete s Abesincima opisao je u svojem latinskom putopisu ovako:

»Iz roda Abesinaca, koji se zovu Etiopljani, vidio sam crne robove u Egiptu i u Jeruzalemu. Oni imadu nasred čela, gdje se krste, i od desnoga i lijevoga oka obilježja, užežena ognjem. Oni priznaju Trojstvo jednoga Boga i žive pod vlašću svećenika Ivana te su smatrani za kršćane. No njihovo se vjeroispovijedanje ne slaže u svemu s našim. Prihvaćaju samo božansko obećanje Mesije i božansko Trojstvo. Misle, kako sam razumio, da ih je obratio apostol Toma. Najzad, i njih hvataju i u ropstvo odvode muhamedovci Arapi, kao i naše domaće ljude Turci. Ali neka nitko ne misli, da je njihov svećenik (prete) tako slavan i moćan kao naš Sveti Otac papa, jer bi to bilo previše laskavo za njega« (Starine XIII, str. 18).

U Jeruzalemu je Juraj Hus Rasinjanin vidio na Isusovu grobu također abesinske kaluđere.

Mnogo su bolje upoznali Abesiniju novovjeki hrvatski putnici, Karlovčani braća Mirko i Stjepan Seljani. Brat je Mirko rođen 5. travnja 1871., a Stjepan 19. kolovoza 1875.

»Jednog zimskog dana« — kako pripovijeda mlađi brat — »mjeseca siječnja 1899. oko 6 sati u jutro kreću dva brata sa prtljagom na leđima, sa guslama i frulicom u daleki svijet, gotovo bez novčića, ali puni odvažnosti i samopouzdanja.«

Došli su u Abesiniju, gdje su u vrijeme od tri godine naučili državni jezik i postigli od cara Menelika velike časti. Brat Mirko postao je upraviteljem jedne abesinske pokrajine.

Svoje bogate doživljaje u Abesiniji opisali su na žalost samo fragmentarno. Pod zajedničkim naslovom »Iz žarke Afrike« izašli su u »Prosvjeti« g. 1902. članci: Genny, kraljica Goffa, i Ženidba ras Makonena; a g. 1903.: Kroz somalsku pustinju, Legenda o porijeklu Abesinaca, Odlomci o abesinsko-talijanskom ratu g. 1895., Ta misa, ta loo, ta loo misa (Moje kravice, moje drage, moje drage kravice).

Premda braća Seljani ističu, da nijesu literati, ipak neki njihovi članci zaslužuju da budu uvrštavani u antologije hrvatskih putopisa. Njihovo je putovanje zanimljivo i onda, kada bi se ispričalo i najobičnijim riječima. No oni znadu biti i pjesnici, kako se vidi iz ovog odlomka, u kojem se opisuje badnja večer g. 1900. u danakilskoj pustinji:

»Kako se čovjek ćuti malenim i slabim u toj neizmjernoj pučini afrikanskoj, samo cvrkutanje i šuštanje dopire do ušiju. Mimoza u formi kišobrana baca naokolo tajanstvene sjene, a azurno nebo puno zvijezda, bez najmanjeg oblačića, prekriva široku stepu.

U logoru je sve živo, vrijeme je ručka, vode imade, a mesa je u izobilju. Kraj svakog čadora plamsa vatra, a sjene naših pratilaca vrte se lijevo i desno, veseleć se odmoru i ručku« (riječ ručak upotrebljavaju ovdje Seljani očito mjesto riječi jelo, jer se iz svega vidi, da je doba večere).

Vrlo je plastično opisano, kako se ubijaju hijene, kod čega urođenici pjevaju: »Adoševa-oi, adoševa-oi, brel živ māta« (pjevajmo druzi, pjevajmo druzi, puška ubi hijenu). Ili kako plemenske poglavice dočekuju strance s darovima ili bez darova.

Seljani opisuju Abesince s ljubavlju, ali ipak ne prikrivaju ni njihovih mana. Crtica »Moje kravice, moje drage, moje drage kravice« može služiti kao klasična slika svih primitivaca. Mirko Seljan pripovijeda, šta je doživio jednom kao guverner cara Menelika u svojoj pokrajini. Doletio je k njemu Uduga Sesu iz Zuze, koji mu je javio, da su mu abesinski razbojnici otjerali krave i kćer. Guverner je Mirko odmah odaslao vojnike u potjeru za razbojnicima. Potjera je uhvatila krave, koje razbojnici nijesu mogli dosta brzo tjerati pred sobom, ali je kći ostala u šakama razbojnika. Vlasnik se krava valjao od veselja po zemlji, kad je dobio natrag svoje stado, a kćeri nije ni spominjao. Kad ga je guverner Mirko pitao, zašto se ne žalosti za kćerkom, Uduga Sesu mu je odgovorio, da su i krave njegova djeca, zato se mora veseliti, što su mu povraćene u potpunom broju. A ako se iz ovolikoga mnoštva jedno dijete nije vratilo, to nije velika stvar. Napokon je dodao: »Tosa (Bog) će već očuvati moje dijete!«

Prema pisanju braće Seljana g. 1895. nastao je rat između Italije i Abesinije radi ugovora sklopljena u Utšali, u kojem je bilo rečeno, da se Etiopija može služiti u saobraćaju s evropskim velevlastima posredovanjem Italije, a Talijani su riječ može pretvorili u mora. Prema njihovu prikazivanju talijanski su gubici kod Adue bili ovi: pala su 3 generala, 400 časnika i 12.000 vojnika; zaplijenjeno je bilo 80 topova, desetak hiljada pušaka i nekoliko milijuna naboja. Italija je kod sklapanja mira platila 10 milijuna ratne otštete.

Petar Grgec

KNJIGE O UMJETNOSTI

I.

Premda se umjetnost kod nas razvila razmjerno snažno i opsežno, literatura je o njoj do nedavno bila nevjerojatno oskudna. Ako se naši umjetnici još uvijek mogu tužiti na nesusretljivost publike, mogla bi tomu biti razlogom, pored ostalih, baš i nestašica prikladne i lako prilazne inicijacije, stručnoga a ipak razumljivog i preglednog uvođenja u likovne umjetnosti. Osjećajući tu potrebu, »Matica Hrvatska« htjela je da joj što skorije doskoči. Srpska Književna Zadruga posegla je u toj potrebi također za prijevodom i izdala poznatu zbijenu povijest umjetnosti u džepnom formatu, Salomona Reinacha »Apolo«. Mali format, jednak francuskom, čini tu knjigu podesnom da je čovjek lako nosi sa sobom; ali to joj je gotovo i sva prednost. Reinach je nesumnjivo mjerodavan stručnjak i u stvaranju i u izricanju sudova. Teško bi se našao tkogod tko bi na tako malo prostora mogao toliko toga da iznese. Ali ta količina odnosi se više na stvarnu građu, na imena i djela: protumačiti epohe i dati njihov duh, iznijeti bar neke kriterije za samostalno prosuđivanje umjetnine ili ličnosti umjetnika, nemoguće je u tako stegnutu obliku. K tomu dolazi još i mali format reprodukcija koje na taj način postaju samo kao neka napomena čitaocu da se sjeti djela koja je vidio u većim reprodukcijama ili u samom originalu, pa tako sve skupa dobiva karakter nekoga repetitorija za one kojima je stvar već inače poznata.

Tražeći podesno djelo, »Matica Hrvatska« htjela je da dade svojim čitaocima i lijepu knjigu koja će odlikama svojih reprodukcija koliko je moguće nadoknaditi upotrebu drugih, opsežnijih djela, a i dati što bolji pojam o samoj umjetnini. Poznato je da Francuzi znaju pisati o umjetnosti kao uopće malo tko; ali su djela koja bi mogla doći u obzir bila ipak opsežnija, a svakako je za naše prilike podesnije da čitavo djelo bude sadržano u jednoj, preglednoj i priručnoj svesci. K tomu dolazi činjenica da je njemački nakladnik mogao više izići u susret u tehničkom pogledu stavljajući na raspoloženje originalne klišeje i tim znatno smanjivši troškove izdanja, dok bi doprema iz Francuske bila i skuplja i kompliciranija, radi daljine prevoza. Sve je to, dakle, bilo presudno za određivanje izbora koji je stoga konačno pao na Osbornovu Povijest umjetnosti koju je pred gotovo tri decenija prvi put izdao Ullstein u Berlinu.[1] Koliko se njegov pisac kvalificirao za rad na polju povijesti umjetnosti, može se najbolje vidjeti iz činjenice da je novo poslijeratno izdanje velikog Priručnika (Handbuch) Springerova koji je i kod nas općenito dobro poznat kao solidno i savjesno rađeno djelo, povjereno njemu, pri čemu je Osborn sasvim samostalno izradio posljednje odsjeke knjige o najnovijim smjerovima u umjetnosti kojih Springer uopće nije ni doživio. Podnaslov knjige kako nam je pruža Matica, »Kratak prikaz njezinih glavnih epoha«, svodi na pravu mjeru opći naslov koji bi mogao pobuditi nepovjerenje (šta su 483 stranice prilično krupna sloga za tako opsežan predmet, još kad se odbiju ilustracije!) i ujedno pravilno opravdava knjigu prema onom čitaocu, koji bi u indeksu tražio po koje ime kojega u njemu nema. U prvom njemačkom izdanju (1910.) koje mi je pri ruci knjiga se zove »Meisterbuch der Kunst«, i taj naslov možda najbolje tumači namjeru Osbornovu: prikazati povijest umjetnosti u njezinim najvećim majstorima, i protumačiti njihovo značenje i vrijednost njihovih djela. U tom je Osborn zaista i pouzdan i informativan: bez dosadnog insistiranja, on uključuje tumačenje potrebitih pojmova s ozbirom na formu i tehniku, i daje u kratkim crtama, sažeto i izrazito, karakteristike majstora i uzornih djela. Što se tiče interpretacije samoga duha epoha iz kojih su oni potekli, osjeća se Nijemac, protestant i racionalist — a sve to troje nije uvijek preduvjet za pravilno razumijevanje povijesti,

---

1 Max *Osborn*, Povijest umjetnosti, Preveli I. *Hergešić* i F. *Jelašić*, Zagreb 1934., Izvanredno izdanje »Matice Hrvatske«.

naročito na polju umjetnosti. Slaveni su krupno zanemareni, dok na pr. Manuel d'Art Chrétien od Abela Fabrea (éd. Bloud et Gay), opsegom mnogo manji, donosi reprodukcije starih srpskih zadužbina Gračanice i Kruševca, a da i ne govorim o staroj ruskoj umjetnosti. Meštrovića kojega ima mnogo zbijeniji »Apolo«, Osborn i ne spominje. U svakom slučaju, bar za ovo hrvatsko izdanje mogao je autor ad hoc unijeti nekoje dopune u tom pravcu, kao što se to obično čini.

Odbivši sve te nedostatke, treba kazati da je knjiga inače i pregledna i informativna, pisana lako shvatljivo, iako nema sjajnog stila jednoga na pr. Meier-Graefea (ali čini se da je on jedini kod Nijemaca koji umije pisati o umjetnosti i lako i privlačno i sjajno). Puna je korisnih podataka, pažljivo odabranih ilustracija, a oprema našega izdanja uopće služi na čast Matici Hrvatskoj.

Da se doskoči praznini koju ostavlja Osborn s obzirom na nas, izdala je Matica Hrvatska istovremeno, u svojim redovitim izdanjima, »Umjetnost kod Hrvata u XIX. stoljeću« od g. Lj. Babića,[2] manje raskošno ali ipak solidno opremljen historijski prikaz na 158 stranica. Kao prvo i apsolutno prvoboračko djelo te ruke, ono je nesumnjivo zaslužno, naročito kad se uzme u obzir da su praktične potrebe tražile njegovo što skorije izdanje. G. Babić, priznat slikar-umjetnik i temperamentan stručni kritik a uz to i zaista čovjek pera, poduzeo je ne samo tešku nego i za nj dosta nezahvalnu ulogu prikazivanja historijske epohe koja graniči s nedavnom prošlošću, i zato ima različitih osjetljivih i naročito delikatnih točaka. »Pučka umjetnost« kojom se započinje sam prikaz, već je stekla priznanje kritike kao sjajan esej, pisan sa zanosom i s poletom s kakvim se danas rijetko kod nas o tim stvarima piše. Samo 19. stoljeće razdijeljeno je u razdoblje od po 30 godina, osim četvrtoga koje obuhvata godine između 1890. i 1914. Prikaz, dakle, zahvata ipak i prilično u dvadeseto stoljeće, smatrajući početak rata granicom. Međutim, to graničenje nije baš sasvim jasno: zašto 1914.? I čim se počinje nova epoha? Zar time što je nastao rat? Je li od 1914.—1918. vladala nekakva nova struja u likovnoj umjetnosti — ako je granica uzeta po umjetničko-razvojnim kriterijima? Ekspresionizam? Zar nije onda pravilnije pribrojiti ekspresionizmu doba od Meštrovićeve prve izložbe, jer je Meštrović faktično preteča toga smjera u likovnoj umjetnosti, kao što su Čerina, Polić-Kamov i dr. u književnosti, i to ne samo daleki preteče već upravo najbliži srodnici, osnov i preduvjet? A ako se obaziralo na događaje općeg značenja, političkog i tomu srodnog, zar nije atmosfera balkanskih ratova prekretnica koja znači dvadeseto stoljeće (ona se podudara s nastupom Meštrovićevim) ili, ako ne ona, onda svršetak svjetskog rata, a ne njegov početak. Zar je doba svjetskoga rata bilo tako plodno po umjetnost, da se od njegova početka može datirati nova epoha? G. Babić ima, bez sumnje, svojih razloga, ali je teško priznati njihovu apsolutnu uvjerljivost.

Općenito, knjiga ima jedan karakteristični nedostatak: ona nije na visini stilske obrade. Nerijetko je, pored vrlo dobrih i izvornih zamjećaja, ton novinarski površan, ili strastven i zajedljiv, subjektivan gdje bi imao biti historičarski miran i izjednačen. Historik smije (i mora) imati svoje stajalište, ali mora prema drugima biti pravedan i hladnokrvan. G. Babić piše povijest kao što piše svoje kritike. U kritici može čovjek biti i žestok i zajedljiv, u povijesti treba da bude u prvom redu tumač i prosuđivač koji osjeća historiju iza sebe, a ne pred sobom. Možda g. Babić i nije htio pisati povijest, ali pojave od čitavih stotinu godina unatrag svakako su povijest. Ta povijest imala se očitovati također ne samo u sažimanju činjenica (g. Babić ima izvrsnih sintetskih konstatacija), nego i u suočivanju izvora, dokumenata, u nepristranom osvjetljivanju historijske distancije. Sitna i lična razračunavanja djeluju pri tom nehistorijski, nekritično (unatoč mišljenju da je to *kritika;* kritika u historijskom smislu znači drugo nešto nego naknadna suđenja o čovjeku nakon njegove smrti, kada se misli da se može iznositi i ono što delikatnost ili obziri za života ne bi dopuštali). Rehabilitacija Kršnjavija, koliko god je po sebi plemenit čin, nešto je prejaka i dobila bi na istinitosti i uvjerljivosti pravednijim uvažavanjem činjenica i koje nisu njemu u prilog.

2 *Ljubo Babić,* Umjetnost kod Hrvata u XIX. stoljeću, Zagreb 1934., Redovito izdanje Matice Hrvatske.

Prema našem preporodu i romantici redovito se kod nas piše s premalo historijskog razumijevanja, pa tako i ovdje ima nekih pogleda koje ne bih nipošto nazvao *krivim,* nego *kosim,* jer su iz nešto pomaknute perspektive. Tako na pr. kad g. Babić tvrdi da ilirski pokret »nema pravog snošaja sa stvarnošću« zato što Ilirci nisu išli Rusima u školu »uza sve isticanje slavenstva«. Međutim, Rusi nisu jedini Slaveni, i *stvarnost* u doba ilirskog pokreta sastojala se u tom da su *stvarno* za nas najbliži Slaveni bili Česi i Poljaci, i da su uopće bili rijetki ljudi koji su i vidjeli Rusa, a Rusi o nama uopće nisu imali ni pojma! Zar nije u stvari rusofilstvo idealizam i romantika, a doduše vrlo oskudna ali ipak realna stvarnost u uzajamnosti hrvatskog i češkog preporodnog pokreta, prijateljstvu Slovaka i dr.? Ne vidim pravo zašto ulazi u tu argumentaciju ono što je bilo tek iza pedeset godina, kada g. Babić ističe: »I dok su Rusi već poslije 50 godina počeli osvajati svojim realizmom evropsku književnost, mi smo poslije ilirske iluzije živjeli u trećem periodu kao potpuni romantici. Godine postanka »Oblomova« i »Čengića« vrlo su blize.« Pedeset godina znači pola stoljeća, a to nije baš tako malo! A kad je nastao »Smail-aga Čengić«, naša je stvarnost bila faktično u tom, da su se dizali hercegovački i crnogorski ustanci, i da je ilirski pjesnik fra Grga Martić morao od turskog zuluma čuvati goli život i sakrivati svoj poem u hambar, gdje su ga izgrizli miševi! Ima toga i više što bi se na taj način dalo raspraviti.

Međutim, bit je knjige ipak u samom prikazu umjetnika i njihovih djela. U tom pogledu ona je zaslužna ne samo zato što je prva te vrsti uopće, nego i zato što ju je napisao čovjek koji je i sam umjetnik, a uz to i pisac, te je pozvan da tumači iznesenu građu. Što je veći vremenski razmak, to je prikaz intenzivniji, obrazloženiji i temeljniji. Felbinger, Karas, Osječani, Quiquerez obrađeni su faktično definitivno. Novije doba daje i dojam izvjesne žurbe, a ne iskorišćuje dovoljno ni suvremeni dokumentarni materijal. Razumljivo je to i po tom što suvremenici a katkada i učesnici svega toga još žive. Kasniji radovi ove ruke imat će dosta posla da čitavu tu građu »historiziraju«. Nestašica te distancije opaža se kod g. Babića i u tom kad na pr., govoreći o arhitektima, kaže naprosto »Kuća u Tuškancu« ili slično, bez točne oznake a pogotovu bez reprodukcije ili preciznog opisa, kao da čitalac, i današnji a kamo li kasniji, zna sve ono što je umjetniku tako »pri ruci«, jer je o tom sa svojim drugovima toliko raspravljao. Sve to nisu stvari koje se ne bi dale kasnije proraditi, produpsti i skladno izgraditi. Knjiga g. Babića daje dobru podlogu za to; a već sada, uza sve prigovore ili diskutabilne pojedine točke, njezina je velika zasluga srčanost kojom se pisac prihvatio posla unatoč nestašici monografijskog, kritičnog i dokumentarnog materijala, kao i to da će nesumnjivo pobuditi kod čitalaca ljubav i razumijevanje za umjetničko stvaranje kod nas.

Reprodukcije su dosta brojne, ali je šteta što se nije više moglo za njih žrtvovati. Koješta bi moglo tako ispasti bolje, oštrije i jasnije, a i reprodukcije u bojama trebale bi biti brojnije. Ta radi se o modernom slikarstvu!

Ljubomir Maraković

KONCERTNA KRONIKA

II. Veče komorne muzike »Zagrebačkih Madrigalista« (3. XII.) posvećeno je Mozartu. Pored Divertimenta u D-duru (komorni orkestar sastavljen od članova Narodnog kazališta) i Koncerta za dva klavira (D. Gusić i M. Feller) pjevao je zbor Z. M. crkvene kompozicije a cappella i jednu uz pratnju orkestra, a osim toga otpjevala je L. Doroghy tri pjesme. Sastav programa bio je, kako se vidi, vrlo raznolik i bogat, ali po umjetničkoj vrijednosti samih djela nije ni sasvim izjednačen ni podjednako zanimljiv. Ovakvi pokušaji, da se iznesu manje poznata djela jednog značajnog autora, mogu biti opravdani tek onda, ako su u pitanju karakteristične skladbe za stil stvaraoca i njihova umjetnička vrijednost. Slaba popularnost nekog djela nije ni uz najzvučnije ime autora opravdanje i preporuka za izvođenje, ako djelo nema većih umjetničkih kvaliteta. Tako ogroman oeuvre kao što je Mozartov sadrži još za nas mnogo nepoznatih kompozicija, koje su bez sumnje snažnije i zanimljivije od većine vokalnih stvari izvedenih na ovom koncertu. A da nije tako, bilo bi onda korisnije izvoditi djela, koja su za Mozartovo stvaranje i njegov položaj u razvoju muzike značajnija, pa bila ona već i dobro poznata. Izvedba je bila uglavnom dobra.

Milivoj Kučić (bariton) pokazao je na svom koncertu (10. XII.) simpatično nastojanje da nam prikaže (uz pratnju L. Matačića) cijeli Schubertov ciklus pjesama »Winterreise«. Temeljit studij i muizkalnost učinili su da je pjevač sa svojim skromnim materijalom dosta dobro otpjevao neke pjesme, ali cijela izvedba ciklusa bila je za njegove glasovne kvalitete, znanje i izdržljivost prevelika i teška kušnja.

Lav Vrbanić pjevao je (11. XII.) niz pjesama od Monteverdia, Mozarta, Schumanna, Debussya i de Falle s priličnom nervozom i indispozicijom, pa njegov plemeniti glas i istančana muzikalnost nije mogla doći do punog izražaja.

Koncert francuskog pijaniste *A. Cortota* (13. II.) pripada u rijetke muzičke priredbe, koje se ne zaboravljaju. Bila je to spoznaja i doživljaj jedne velike umjetnosti, umjetnosti toliko oprečne slavenskoj osjećajnosti i grubom izražavanju uzbuđenja u panici naših snažnih osjećanja. Ta umjetnost predstavlja cijelo načelno shvaćanje jedne rase. Umjetnička vitalnost te rase možda je u kreativnom, nakon toliko bogatih plodova, privremeno popustila i oslabila; u reproduktivnom ona živi bujan i bogat život. Tu ona danas dosiže upravo impozantnu visinu i daje ličnosti koje su po svojoj složenosti i umjetničkoj izgrađenosti tipični produkti velike muzičke tradicije i nadasve profinjene kulturnne sredine. I Cortot je izrazita francuska umjetnička ličnost, čija prirođena otmjenost i profinjen ukus kontroliraju sve izljeve emocija i ne daju da dođe do razbarušenih jednostranih ispada temperamenta, ali i priječe da se zapadne u suhoparno akademsko sviranje. Tu su osjećaji i intelekt neprekidno u ravnoteži. Jedinstvena usklađenost duha i emocije, ukusa i umjetničkog zanosa kom u svakoj frazi i taktu raste, oblikuje se i zaokružuje u divnu cjelovitu interpretaciju, iznesena neprispodobivom pijanističkom tehnikoja nas obuzima budi doživljaje i zadivljuje i još dugo u nama pjeva. Takvim sviranjem prikazao nam je Cortot najplemenitije realizacije zamisli Chopina, Debussya i Schumanna.

O. Hüsch, prvi bariton berlinske Opere, pjevao je na *IV. koncertu Z. F. (16. XII.)* uz klavirsku pratnju H. *Müllera* djela Schuberta i Brahmsa, a uz pratnju orkestra šest »Fjeldpjesama« finskog skladatelja *Yrjö Kilpinena.* Vrlo kultiviranim glasom, muzikalno i solidno oblikovao je gost svoje predavanje, pa ipak je cjelokupni dojam bio ponešto mlak i bezličan. Ni pomalo proračunano i namješteno držanje nije pogotovo moglo sugerirati prisutnost snažnije umjetničke ličnosti. Najljepši uspjeh postigao je Schubertovim pjesmama.

III. Društveni koncert »Hrvatskog glazbenog zavoda« 19. XII. pod naslovom »Iz hrvatske muzičke prošlosti« bio je jedna tiha, pa ipak vanredno značajna proslava uskrisivanja sasvim nepoznate hrvatske muzičke kulture 16. i 17. vijeka, hrvatske, ne još ni u smislu romantičarskom, ali kulture, doduše nastale uz jaki utjecaj zapadno evropskih tekovina, izrasle iz naše sredine i za njene potrebe. Ta muzička priredba, otkrivajući nam tek djelomično sliku jedne bogate, do nedavna još potpuno neistražene umjetničke epohe, koja je po nekim svojim plodovima sasvim ravna i istovrijedna glazbenom stvaranju istaknutih pojedinaca mnogo sretnijih i bogatijih nacija, nego što je naša, uvjerila je o velikoj nadarenosti Hrvata. Polako, evo, naziru se sve jasnije i izrazitije nove konture cjelokupnog kulturnog zbivanja prošlih stoljeća u našim stranama, koje smo dosada samo po književnim spomenicima znali, po nekim likovnim umjetninama tek djelomično u duhu zamišljali, a po škrtim povjesnim podacima iz područja muzike jedva i mogli mutno naslućivati.

Evo bogatog glazbenog materijala, koji nas svojom apsolutnom umjetničkom vrijednošću, već u doba prije tri stotine godina, uzvisuje do razine evropske civilizacije i koji nam govori da pored tradicije u literaturi postoji i tradicija u muzici. To je novo gradivo za povijest naše kulture i umjetnosti, koja još nije napisina. A kad se bude pisala morat će se bez sumnje naglasiti snažno: blagotvorno djelovanje katoličke crkve i nauke u svim smjerovima na cjelokupni kulturni život i umjetničko stvaranje. Crkvene skladbe franjevca Ivana Lukačića, tog najjačeg talenta stare hrvatske muzike, kojeg prof. Van den Barren (Bruxelles) ispoređuje sa Schützom, najsvijetliji su primjeri tog djelovanja.

Dok je naša stara dubrovačka književnost neprekidno izučavana, tamo još od ilirskog preporoda i danas ipak već prilično pregledno sređena i klasificirana, dok je likovna umjetnost, iako sasvim nedovoljno, a ono bar povremeno ispitivana, dotle se o našoj staroj muzici nije skoro ništa znalo. Osim par mršavih leksikonski kratkih bilježaka o nekim »našim« glazbenicima nismo u potrebi ništa više mogli naći. Sve, čime smo se mogli ponositi, a morali zadovoljiti bilo je slavensko podrijetlo Gallusa, Tartinija, Jarnovića itd. To je svakako premalo da bi i najpovršnijeg čovjeka i najgorljivijeg slijepog patriota moglo zadovoljiti. Svi su ti muzičari bili »naši« isto onako kao što je bila ona množina »Schiavona«, koji su svoj talent, energiju i znanje utrošili za probitke i kulturni napredak drugih naroda.

Kad se pozornije promotri književno stvaranje Dalmacije, koje nije neznatno, pa umjetnički likovni spomenici, izlazi sasvim nelogično, da bi ta kolijevka naše kulture ostala samo na području glazbenog stvaranja sasvim neplodna, kako se to do sada držalo.

Tek danas, sto godina nakono početaka sistematskog proučavanja stare hrvatske književnosti, dobivamo prve solidne znanstvene temelje za proučavanje naše stare muzike. To više nisu ni simpatične legende ni anegdote, to je dio naše glazbene prošlosti stručno muzikološki ocijenjene i naučno historijski dokumentirane. Taj teški i komplicirani posao, za koji je, pored velike stručne spreme i općenite erudicije trebao maksimum samozataje i izdržljivosti, započeo je s mnogo uspjeha g. dr. Dragan Plamenac univerzitetski docent, muzikolog svjetskog glasa čijem je naučnom radu odano najlaskavije priznanje od prvih reprezentanata evropske muzikologije (prof. A. Schering, (Berlin), prof. E. Kurth (Bern), prof. A. Pirro (Paris), prof. E. Dent (Cambridge), prof. G. Gosperini (Napoli), Dr. A. Einstein (Firenze) itd.) Koncert nas je upoznao samo s djelomičnim rezultatima dugogodišnjeg istraživanja, ali oni već bacaju jarko svijetlo u temu jednog zanimljivog razdoblja hrvatske kulturne prošlosti uopće osvjetljujući, naravno, najjače jedno specijalno umjetničko nastojanje. Ako se uvaži, da je dr. Plamenac u nas upravo prvi, dakle bez ikakvog putokaza i tuđih predradnja prepušten instinktu i sreći istraživača, ostvario ova otkrića, da je taj cijeli otvoreni muzički materijal pomno kritički proučio odredivši mu mjesto u općem historijskom razvoju muzike, zatim ga učinio izvedivim transkribirajući ga u današnju notaciju, izradio besprikorno stilski basso continuo, a jedan mali dio već izdao s iscrpivim historijsko-kritičkim uvodom (Ivan Lukačić: Odabrani Moteti iz djela »Sacrae Cantiones«, »Hrvatski glazbeni zavod«) mogu se tek shvatiti njegove velike zasluge za ovo oživljavanje zaboravljene hrvatske muzičke kulture. One postaju upravo goleme ako dodamo da se istraživač nije ograničio na stručno-naučnom radu nego da je mnogo energije utrošio i na realizaciju samog koncerta kao organizator i odličan artistički vođa, predavač, dirigent i pijanista (basso continuo). Na rasporedu su bila ova djela:

Tri ricercara (za kornet i pozaunu) *Vinka Jelića.* (Autor je rođen na Rijeci oko g. 1600. živio je u Alzaciji; njegovo djelo »Parnassia militia« izašlo je u Strassbourgu. Jedini potpuni primjerak čuva se u Gradskoj knjižnici u Frankfurtu na Majni.)

Dva madrigala (za četiri glasa) *Andrije Patricija,* Petrisa ili Petrića. (Živio je sredinom 16. vijeka, njegovi madrigali tiskani su s djelima Antonia Bargesa pod naslovom »Il primo libro del Villotte.« Jedini potpuni primjerak nalazi se u biblioteci vojvode Augusta u Wolfenbüttelu.)

Dva moteta (za pet i šest glasova bez pratnje) *Julija Schiavetta.* (Bio je muzičar u službi šibenskog biskupa Jerolima Savorgnana u vrijeme tridentskog sabora 1563. Vjerojatno je porijeklom iz Šibenika. Moteti su mu izašli u mletačkoj nakladi Girolama Scotta. Jedini sačuvani egzemplar nalazi se u Državnoj biblioteci u Berlinu.)

Četiri sonate (za violinu, violoncello uz pratnju continua) *Tome Cechini-a.* (Rođen u Veroni 1580 g., bio je kapelnikom splitske glazbe, a kasnije kapelnikom hvarske katedrale. Sva njegova djela izašla su u nakladi mletačkog štampara Alessandra Vincentia. Po jedan primjerak izvornog izdanja, op. 23 iz kojeg su izvađene ove sonate, čuva se u Državnoj biblioteci u Berlinu i u Gradskoj biblioteci u Vratislavi.)

Deset moteta (u raznim glasovnim kombinacijama uz pratnju continua) *Ivana Lukačića.* (Najznatniji skladatelj starije hrvatske muzike. Rođen je oko g. 1574. u Šibeniku. Stupio je u franjevački red; studije opće i muzičke svršio je u Italiji. Bio je gvardijan splitskog franjevačkog samostana, a blizu trideset godina je vršio službu kapelnika u tamošnjoj stolnoj crkvi. Od Lukačićevih kompozicija sačuvana nam je samo jedna zbirka moteta u

jedan do pet glasova uz basso continuo — Sacrae cantiones — a sadrži dvadeset i sedam komada. Štampana je u Veneciji, u oficini nasljednikâ izdavača Gardana. Jedini poznati egzemplar tog djela čuva se u Državnoj biblioteci u Berlinu.)

Vokalna djela ove priredbe izveo je ensemble sastavljen, pored dobrih zbornih pjevača i od nekih poznatih solista (gđa. V. Richter i g. L. Vrbanić i N. Sterle), a instrumentalni dio članovi kazališnog orkestra. Sama izvedba ovog teškog programa bila je dobra i stilski korektna.

Koncert poljskog pijaniste *J. Isserlisa* (7. I. na programu Schumann, Chopin, Liszt) bio je mnogo slabiji od njegova lanjskog koncerta na kojem je izvodio isključivo djela Chopina. Poslije savršeno virtuoznog balanciranja između duha i emocije jednog Cortota u njegovoj »francuskoj« interpretaciji Schumanna i Chopina, došla je ovog puta Isserlisova stvaralačka neelastičnost i hladni akademizam u izgradnji nutarnjeg muzičkog zbivanja kompozicija naročito neugodno do izražaja. Teško je rastumačiti kako su neke Lisztove šuplje i sladunjave romantične stvari (Liebestraum i Španjolska rapsodija) zalutale na program.

U priredbi »Zagrebačkih madrigalista« svirao je 14. I. *E. Vaulin,* mladi zagrebački pijanist sonate Beethovena (op. 111.), Liszta (H-mol) i Chopina (H-mol). To veče sonata prikazalo nam je tri različita glazbena svijeta, tri shvaćanja i etape u evoluciji sonatne forme. Vaulinu je uspjelo da svoje sposobnosti — tehničke i muzikalne prikaže u najljepšem svijetlu. Potpuno sabran na unutrašnji razvoj glazbenih misli, bez paradiranja s jeftinim efektima iznio je u besprikornom obliku kristalno jasno i uvjerljivo svaku sonatu naglasivši njihove posebnosti i karakter i tako dokazao svoju umjetničku zrelost.

Na *IV. društvenom koncertu* »Hrv. glaz. zavoda« 15. I. izvodi »Zagrebačka filharmonija« pod vodstvom *K. Baranovića* Mendelsohnovu uvertiru Ruy Blas i dva noviteta: *Mandićevu* »Malu suitu« i *Sibeliusovu* II. Sinfoniju.

Mandićeva stvaralačka nastojanja usmjerena su idejama i težnjama praških mlađih komponista, ali, kako je poznato iz autorovih drugih opusa, on u tom okviru primjenjuje često i našu narodnu melodiku. »Mala suita« je djelo spretno napisano, bez traganja za novim »uz svaku cijenu«; smirilo se u nekom modernom eklekticizmu. Glavne su prednosti Mandićeva orkestra bizarna zvučnost i ritmička raznolikost.

Nažalost iz djela izbija više rutina i spretnost od prave inspiracije.

Povodom sedamdesete godišnjice finskog skladatelja *Jeana Sibeliusa* izvedena je njegova II. Simfonija, djelo velikih razmjera i najozbiljnijih nastojanja, ali ono nije u nikojem pogledu »finsko«. Naslanjajući se uglavnom na romantiku, njen subjektivizam i zanos, autor mjestimice »romantički« iskorišćuje tmurnu finsku narodnu melodiku, time djelo donekle oživljuje i osvježuje, no to dakako ne pomlađuje taj cijeli način stvaranja. Iako je ta muzika donekle iz druge ruke, djelo je ipak snažno i vrijedno. Po svojoj arhitektonskoj izgradnji, bujnoj i šarolikoj orkestraciji — ono je na momente, istina, prekompaktno i teško, — po iskrenom podavanju ushitu i snazi inspiracije zaslužuje punu pažnju i priznanje. Da nisu neki stavci tako zamorno razvučeni i da se u njima ne ponavljaju iste zamisli, bilo bi djelovanje kudikamo intenzivnije. Izvedba svih tih djela bila je uzorna.

Sasvim nezanimljivo veče bio je koncert violiniste *S. Feuermanna* (17. I.) koji ni svojim muziciranjem ni tehnikom nije opravdao dobar glas što ga uživa u inostranstvu. Violinista bez ikakve originalnosti, s prilično lošom tehnikom desne ruke, mjestimičnom krivom intonacijom, nije svojim sviranjem uspio da zainteresuje ni u jednoj kompoziciji svog programa.

Nikolaj Orlov je po svom shvaćanju upravo protivan, do najmanje sitnice uravnoteženom pijanisti Cortotu, pa ipak je Orlov po svojim umjetničkim kvalitetama i snazi izražajnosti potpuni ekvivalent francuskog pijaniste. Kao što Cortotova snaga leži u rezultatu koji daje umjetnički doživljaj i kontrola intelekta, osobnost Orlova izražena je lirskom neposrednošću i potpunim iživljavanjem žarkog temperamenta. Njega vodi srce, zanos, ekstaza. On se predaje nemirnoj struji osjećaja, neka ga nosi. Zna biti slavenski mekan, sanjarski sjetan, ali i patetičan, vatren, uzvišen i gord. Sve je to, naravno, u potpunom saglasu s djelom koje predaje. Značajno je, da pored svih tih izljeva nikad ne zapada ni u plačnu sentimentalnost

ni u neukusnu razbarušenost. Ovo kolebanje između najrazličitijih raspoloženja izraženo je sjajnom pijanistskom tehnikom kojom on od svake kompozicije stvara jednu impresivnu »orlovsku« realizaciju i uvijek uspijeva da nas povuče u svoj čarobni svijet intenzivnih čuvstava.

Na V. večernjem koncertu »Zagrebačke filharmonije« 20. I. u Z. Z. svirao je Orlov uz pratnju orkestra (dirigent L. Matačić) II. Koncert za klavir i orkestar S. Rahmanjinova, skladbu blijedu i eklektičku, no vrlo spretno napisanu, koju je tek bujni temperament i umjetiost interpreta znala oživjeti i učiniti zanimljivom. Na svom drugom, solističkom koncertu u G. Z. Orlov je majstorski svirao čitav niz kompozicija od Bacha, Mozarta, Brahmsa, Chopina, Ravela i Skrjabina.

Savremena njemačka muzika, koju su nam, izborom iz djela osmorice autora, prikazali na svojoj *IV. priredbi »Zagrebački madrigalisti«* (4. II.) nije ostavila nikakav jači dojam niti nam je jasnije pokazala kakve su smjernice u sadašnjem muzičkom stvaranju te nacije. Vjerojatno je ovoj nepotpunosti u informativnom pogledu morao nešto pridonijeti i sam izbor kompozicija, očito stvoren više prema sastavu i mogućnostima zbora, nego u nekoj izrazitijoj težnji da se pronađe baš ono što je značajno i reprezentativno. Ako se istakne da ni R. Strauss (čije tri pjesme je otpjevala ukusno i s mnogo osjećaja za autorov stil gđa. V. Richter) ni F. Weingarner ne mogu više po svojem stvaranju reprezentirati savremenu njemačku muziku u pravom smislu te riječi, ostaju nam samo šestorica skladatelja. Svi oni nose jednu te istu karakteristiku: bezličnost i kozmopolitizam. Pomanjkanje jačeg stvaralačkog zamaha skriva se često iza jalovog naprezanja da se neobičnim ritmom ili sasvim osebujno složenim ensembleom (Wehrli: Allerseelen, zbor i dvije trompete) postignu novi zvukovni efekti. H. Trautow, W. Fortner i A. Knab imaju također u svojim kompozicijama jasno izraženu želju za tom zvukovnom bizarnošću koja je kadikad porazna za djelo i stvara samo »mnogo vike ni za što«. Jedino H. Hermann i C. Orff pokazali su u svojim zborovima nešto više inspiracije i duha. Djela su bila solidno uvježbana.

Vladislav Kušan

PRIMJERI STRANE EPIKE.1)

Ponajprije jedna principijelna napomena: Nikada ne može dati fragmenat dojam cijeloga pa tako ne može ni izvadak iz književnoga djela. No odmah moramo priznati, da je često dejla. No odmah moramo prinzati, da je često puta nemoguće postići pravo umjetničko uživljavanje u neko djelo, jer zato ili nedostaju sposobnosti čitaočeve ili mu djelo u cjelini nije pristupačno. Najčešći su razlozi u prvom slučaju nedovoljna sprema ili inteligencija, a u drugom nedostatak potpunih i dobrih prijevoda velikih pjesničkih djela stranih literatura. Ali ipak ima mnogo slučajeva u životu, kada je potrebno postići barem približno poznavanje velikih pjesničkih djela stranih literatura, da bi se mogle razumjeti mnoge druge pojave u književnosti. Osobito je to potrebno u školama. Mladenačka dob i nedovoljna naobrazba ne dopuštaju, da učenici u tančine pročitaju mnoga velika pjesnička djela i da se u njih uživljavaju, ali takva djela ipak moraju poznavati, barem donekle, jer su takva djela bila odlučnog utjecaja na stvaranje svih svjetskih književnosti pa i naše. Ako se dakle s toga stajališta gleda Kombolov izbor prijevoda iz epskih djela stranih književnosti, onda je knjiga potpuno uspjela. Uostalom i sam sasatvljač je naznačio u predgovoru, da je htio prirediti pomoćnu školsku knjigu.

Imajući dakle pred očima naučnu osnovu za teoriju književnosti u višim razredima srednjih škola i uzimajući u obzir onaj minimum, koji je potreban mladim inteligentima iz književnosti, dao je g. Kombol dobru i preglednu knjigu. U njoj se nalaze odlomci iz deset različitih djela, koja pripadaju grčkoj, rimskoj, talijanskoj, njemačkoj, poljskoj, ruskoj i engleskoj književnosti, a izabrana su tako, da je zastupan herojski, religiozni, romantični, idilički ep i roman u stihovima. Ako spomenemo sva ta djela, iz kojih su odlomci uzeti, vidimo, da je tu sabrano zbilja sve, što je najveće i najpoznatije u svjetskoj epskoj poeziji. To su ova djela: Ilijada, Odiseja, Enejida, Božanstvena komedija, Bijesni Orlando, Oslobođeni Jerusalim, Herman i Doroteja, Gospodin Tadija, Evgenj Onjegin i Enoh Arden.

1) Primjeri iz stranih književnosti (Epika). Uredio Dr. Mihovil *Kombol.* Tisak i naklada knjižare Kugli, Zagreb.

G. Kombol je s mnogo ukusa odabrao najljepša i najkarakterističnija mjesta iz pojedinih djela. To mu je bilo relativno lako kod onih djela, koja su potpuno i vrlo dobro prevedena, kao što su poznati Maretićevi prijevodi Ilijade, Odiseje, Enejide i Gospodina Tadije. Nepromijenjen je i prijevod Enoha Ardena od Zmaja Jovana Jovanovića. Za ostale pjesme ili nije bilo potpunih prijevoda ili ti nijesu bili tako dobri, pa se g. Kombol sam prihvatio posla i neke dijelove sam iznova prevodio, a neke je preradio. Tako je g. Kombol preveo sve odlomke iz Dantea. Svakako karakterističan slučaj, koji pokazuje, kako ovo vječno djelo može uvijek oduševljavati ljude i kako će oni u njemu uvijek nešto novo nalaziti. Prevodilac je imao pred sobom više prijevoda Dantea pa se ipak odlučio i sam na mučan posao prevođenja. Treba kazati, da je Kombolov prijevod Dantea u izdanim fragmentima uspio i bilo bi od interesa čitati čitavoga Dantea u Kombolovu prijevodu. Sam urednik je dalje preveo još epizodu o Rinaldu i Armidi z Oslobođenoga Jerusalima i odlomak iz Hermana i Doroteje. Epizodu o Olindu i Sofroniji iz Oslobođenoga Jerusalima uzeo je urednik iz prijevoda Bršljanskoga (popa Vinka Premude), koji je izlazio u našemu listu prije nekoliko godina, ali je taj prijevod nešto dotjeran. Posve je prerađen onaj Bijesnog Rolanda od Dragiše Stanojevića, a tek nešto je popravljen Odavićev prijevod Evgenija Onjegina.

Svakom djelu, koje je fragmentima zastupano u ovoj knjizi, dodao je urednik uvod, u kojem je iscrpno donio sadržaj čitavoga djela i nekoliko bilježaka literarno-historijskoga karaktera. Po potrebi je dodavan tekstovima i nije jače naglašen odnos spomenutih djela komentar. Šteta je samo, što u tim bilješkama prema našoj književnosti.

Knjiga je uspjela i dobro će doći ne samo za školsku upotrebu, nego i kao dobra čitanka za epsku književnost. Ipak treba ovdje napomenuti, da je ova knjiga zaslužila bolju opremu i bolji papir, nego što je uistinu ima. Bilo bi već vrijeme, da se tako opremljene knjige ne pojavljuju na našem književnom tržištu.

Pavao Tijan.

UREDNIŠTVO JE PRIMILO:

— Ivan K. *Ostojić,* O raju i paklu u našoj narodnoj pjesmi, Banja Luka 1936., Štamparija »Grafika«, cij. Dn 5. — Dr. Antun *Pilepić,* Masonstvo protiv Katoličke Crkve, Split 1935., Leonova tiskara. — Miho *Pušić,* Od ropstva do slobode, Jeronimsko svijetlo, Zagreb 1935., cij. Din 1. — Pavao M. *Rakoš,* Pred sumrak, pripovijetke, Osijek 1935., izd. Klub hrvatskih književnika. — Milivoj *Reizer,* Pjesme, Zagreb 1936. — Dr. Fr. *Stelè,* Umetnost zapadne Evrope, Ljubljana 1935., Jugoslovanska knjigarna, cij. Din 100. — Stjepan *Strouhal,* Po brazdi života, Pjesnička razmatranja, Zagreb 1936., Naklada piščeva. — Josip *Sučević,* Abesinija, Jeronimsko svijetlo, Zagreb 1935., cij. Din 1. — Šimun *Vlahov,* Među Kupom, Savom i Posavinom, Zagreb 1936. — Marica *Vujković,* Valjda je moralo bit, Roman, Beograd 1935., Zadružna štamparija, Frankopanova 15, cij. Din 20. — Dr. S. *Živković,* Uvod u opću lingvistiku, Zagreb 1935., komis. naklada »Slovo«, Radišina 13, cij. Din 30.

SADRŽAJ: Ivo Beračić: Kraljici cvijeća. Pjesma ljubavi. — *Antun Matasović:* Graškov cvijet. — *August Đarmaty:* Ispovijest. — *Ivo Balentović:* Život za opanke. — *Fran Rubina:* Orehi spiju. — *Petar Grgec:* Prijetnje neopaganizma nad Evropom. — *Dr. J. Horvatić:* Uloga katolicizma u društvenom životu. — *Vladislav Kušan:* Chopin. — *Ton Smerdel:* Hrizanteme. — *Dr. M. Matulić:* Podunavski vacuum. — *Petar Grgec:* Abesinija i hrvatski svjetski putnici. — *Ljubomir Maraković:* Knjige o umjetnosti. — *Vladislav Kušan:* Koncertna kronika. — *Pavao Tijan:* Primjeri strane epike.

Izdaje »Kolo Hrvatskih Književnika« u Zagrebu. — Uređuje i izdaje za »Kolo Hrvatskih Književnika«: Dr. Ljubomir Maraković, Zagreb, Gajeva ul. 36. — Upravu vodi: Prof. Bogdan Babić, Zagreb, Mesićeva ul. 3. — Tisak Zaklade Tiskare Narodnih Novina u Zagrebu. — Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Deželićeva ulica 2.

Zamislio sam se iza toga u problem gledan s te strane. Zaista kad se uzme slovenski »Dom in svet« koji svojim pretplatnicima daje godišnje 10 svezaka svaki sa kojih 60—66 stranica za samih 100 Din, onda se mora pitati kako je to moguće. »Hrvatska Prosvjeta« za istu svotu daje volumno ⅔ toga. Moramo priznati, da je i to uz današnju potporu pretplatnika i najveći trud urednika, suradnika i uprave gotovo nemoguće.

Jeste li sravnili volumno »Hrvatsku Prosvjetu« sa drugim hrvatskim revijama? Učinite to, jer se troškovi tiskari računaju i po broju slova, a i po opremi. Uvjereni smo, da ćete uviditi, da za iste novce dajemo i po kvaliteti i po kvantiteti više od drugih. A moglo bi se i više dati kada bi hrvatski katolički intelektualci učinili svoju dužnost. *Treba jednom biti na čisto, da u svim životnim i kulturnim emanaicjama moramo tražiti svoje. Pa ako svojim i nijesmo onako zadovoljni kako bi htjeli, treba poduprijeti i nastojati da bude onako kako želimo.*

Pitate sigurno: »Zar je sve tako crno?«

Ima i svijetlih momenata. Moramo ih istaći. Sjemeništarac splitski Srećko Dragošević ne samo da je oduševljen čitalac i prijatelj, on je i više nego prijatelj. Zainteresirao je svoju okolinu. Oko 15 njegovih drugova pretplatilo se i nestrpljivo čekaju svaki broj. Živio prijatelj, živjeli savjesni pretplatnici.

Zar Dragošević ne pokazuje put. Malo više interesa od strane pretplatnika. *Imate prijatelja, kojima 100 Din nije mnogo, a koji bi mogli biti pretplatnici. Uberite pretplatu sami, zatražite čekove i pošaljite!* Tražite darove, pa ma i najmanje svote. Zrno do zrna...

Uprava je nakon trećega broja poslala na ogled mnogima prva tri broja. Dosta ih je vraćeno. Sigurno su imali razloga, koji su vratili. *Onima, koji ne vratiše šaljemo dalje i smatramo ih pretplatnicima.* Molimo neka to uzmu na znanje i učine svoju dužnost.

Molimo sve pretplatnike neka *ne bacaju priložene čekove, jer oni stoje novaca.*

Molimo sve, da čim prije pošalju koliko mogu više pretplate, da podmire stari dug.

Molimo svakoga, koji može da nađe nove pretplatnike, ubere od njih bar pola pretplate i pošalje uz naznaku »novi pretplatnik«.

Za isplatu staroga duga otvaramo »Fond obnove »Hrvatske Prosvjete« u kojem ćemo objavljivati darove prijatelja i dobrotvora. Kada bi se našlo *300 ljudi,* koji bi dali *po 100 Din* dara »Hrvatska Prosvjeta« bi se riješila mlinskoga kamena. *Ili* da ih je *600 po 50 Din,* bilo bi isto. Zar Hrvati katolici ne mogu smoći 600 darovatelja, a toliko govorimo o svojoj tisućgodišnjoj kulturi!

Pokažite svoju hrvatsku katoličku svijest!

Pokažite da vodite računa o svojim intelektualnim potrebama!

Izvršite svoju dužnost, šaljite pretplatu i radite za svoj list!

HRVATSKA PROSVJETA

IZLAZI MJESEČNO OSIM U SRPNJU I KOLOVOZU. — LIST IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“. — GODIŠNJA PRETPLATA DIN 100·—; ZA ĐAKE DIN 60·—. — ZA INOZEMSTVO DIN 120·—. — PRETPLATA SE MOŽE PLATITI I POLUGODIŠNJE ODNOSNO ČETVRTGODIŠNJE. — BROJ ČEKOVNOG RAČUNA 33720

Jesam li izvršio svoju dužnost i poslao pretplatu?

„Fond obnove Hrvatske Prosvjete“

Preuzv. gosp. nadbiskup-koadjutor dr. Alojzije Stepinac poslao je uz pretplatu, dar od 100·— Din. Uprava najljepše zahvaljuje i nada se, da će slijediti drugi darovi

Svibanj 1936.

Uprava Hrvatske Prosvjete
Gregorijančeva ulica 36. I.

NARUDŽBE, NOVCI I REKLAMACIJE ŠALJU SE UPRAVI „HRVATSKE PROSVJETE“ (PROF. BOGDAN BABIĆ), ZAGREB, GREGORIJANČEVA 36. I. — RUKOPISI I SVI LISTOVI ZA UREDNIŠTVO ŠALJU SE NA ADRESU: DR. LJUBOMIR MARAKOVIĆ (UREDNIŠTVO „HRVATSKE PROSVJETE“) ZAGREB, GAJEVA ULICA 36.